

SKM/929/04

Size- 17X10 cms.

Page - 189 Leaves

Size : 17 X 10 X 2 cm

Page :- 189

Page - 189.

गी०
१

ॐ श्रीगणेशायनमः ॥ ॐ ॥
अस्यश्रीभगवद्गीतामा
लामंत्रस्य ॥ श्रीभगवान्वे

व्यासऋषि ॥ रनुष्टुप्छंदः ॥ श्रीकृष्णः
परमात्मा देवता ॥ अशोच्यानन्वशोचस्त्वंप्र
ज्ञावादांश्चभाषसे ॥ इतिबीजं ॥ सर्वध
र्मान्परित्यज्यमामेकंशरणंव्रजेतिश
क्तिः ॥ अहंत्वासर्वपापेभ्योमोक्षयिष्यामिमा
शुचइतिकीलकम् ॥ नैनंछिंदंतिश

स्त्राणि नैनं दहति पावकः इत्यंगुष्ठाभ्यां न-
मः॥ न चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषयति मा-
रुत इति तर्जनीभ्यां नमः॥ अच्छेद्योयम-
दाह्योयमक्लेद्योशोष्य एव चेति मध्यमा-
भ्यां नमः॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलो-
यं सनातन इति अनामिकाभ्यां नमः॥ प-

श्यमेपार्थरूपाणिशतशोथसहस्रशः इ
तिकनिष्ठिकाभ्यांनमः ॥ नानाविधानि
दिव्यानिनानावर्णाकृतीनिचेतिकरत
लकरपृष्ठाभ्यांनमः ॥ इतिकरन्यासः ॥
अथहृदयादिन्यासः ॥ नैनंछिंदंतिशस्त्रा
णीतिहृदयायनमः ॥ नचैनंक्लेदयंत्या

रुतेति शिरसे स्वाहा ॥ अच्छेद्योयमदाह्यो
यमिति शिखायै वषट् ॥ नित्यः सर्वगतः
स्थाणुरिति कवचाय हुं ॥ पश्यमे पार्थ
रूपाणीति नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ नानावि
धानि दिव्यानीति अस्त्राय फट् ॥ श्रीकृ
ष्णप्रीत्यर्थे पाठे विनियोगः ॥ अथ ध्यानं

ॐ पार्थाय प्रतिबोधितां भगवता नाराय
णेन स्वयं । व्यासेन ग्रथितां पुराणमुनि
ना मध्ये महाभारते ॥ अद्वैतामृतवर्षिणीं
भगवतीमष्टादशाध्यायिनी ॥ अंबत्वाम
नुसंदधामि भगवद्गीते भवद्वेषिणीं ॥१
नमोस्तुते व्यासविशालबुद्धे फुल्लारविं

द्रायतनपत्रनेत्र॥ येनत्वयाभारततैलपू
र्णः प्रज्वालितोज्ञानमयःप्रदीपः॥२॥
प्रपन्नपारिजातायतोत्रवेत्रैकपाणये
ज्ञानमुद्रायकृष्णायगीतामृतदुहेन
मः॥ सर्वोपनिषदोगावोदोग्धागोपा
लनंदनः॥ पार्थोवत्सःसुधीर्भोक्तादु

द्धं गीतासुहेसमहद ॥ ४ ॥ वसमेदेवसुतेदेवे
कुसमचामारमसेवे ॥ देवकीपरमानंदकु
सुकेवेहेनगाङ्कु ॥ ५ ॥ श्रीकेशाणानटाजयद
धनलाभोयाचरतीलोनसुला ॥ शालयाद
लतीकृपणावहितीकणोनवेलाकुला
श्रवन्यामविकणेवोरमेकराइयोयं

गी. ५

नावर्तिनी॥ सोत्तीर्णाखलुपांडवैरणन
दीकैवर्तकेकेशवे॥ पाराशर्य्यवचःसरो
जममलंगीतार्थगंधोत्कटं॥ नानाख्यान
ककेसरंहरिकथासंबोधनाबोधितं
लोकेसज्जनषट्पदैरहरहःपेपीयमा
नंमुदा॥ भूयाद्भारतपंकजंकलिमल-

ध्वंसिनःश्रेयसे ॥ ७ ॥ मूकंकरोतिवाचा
लंपंगुंलंघयतेगिरिं ॥ यत्कृपातमहंवं-
देपरमानंदमाधवं ॥ ८ ॥ यंब्रह्मावरुणेंद्र
रुद्रमरुतःस्तुन्वंतिदिव्यैःस्तवैर्वेदैःसांगप
दक्रमोपनिषदैर्गायंतियंसामगाः ॥
ध्यानावस्थिततद्गतेनमनसापश्यंति

गी.

ये योगिनो ॥ यस्यांतेनविदुः सुरासुरगा-
णा देवाय तस्मै नमः ॥ ९ ॥ इति ध्यानम् ॥
धृतराष्ट्र उवाच ॥ धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता
युयुत्सवः ॥ मामकाः पांडवाश्चैव किमकु
र्वत संजय ॥ १ ॥ संजय उवाच ॥ दृष्ट्वा तु पांड
वानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा ॥ आचार्य

मुपसंगम्यराजावचनमब्रवीत्॥२॥प
श्यैतांपांडुपुत्राणामाचार्यमहतींचमूं
व्यूढांद्रुपदपुत्रेणतवशिष्येणधीम
ता॥३॥अत्रशूरामहेष्वासाभीमार्जुनस
मायुधि॥युयुधानोविराटश्चद्रुपदश्च
महारथः॥४॥धृष्टकेतुश्चेकितानः।

गी.
१

काशिराजश्चवीर्यवान्॥ पुरुजित्कुंति
भोजश्चशैब्यश्चनरपुंगवः॥५॥ युधाम
न्युश्चविक्रांतउत्तमौजाश्चवीर्यवान्॥
सौभद्रोद्रौपदेयाश्चसर्वएवमहारथाः।
अस्माकंतुविशिष्टायेतान्निबोधद्वि
जोत्तम॥ नायकाममसैन्यस्यसंज्ञार्थं

६

नाब्रवीमि ते ॥७॥ भवान्भीष्मश्च कर्ण-
श्च कृपश्च समितिंजयः ॥ अश्वत्थामा
विकर्णश्च सौमदत्तिस्तथैव च ॥८॥ अ-
न्ये च बहवः शूरा मदर्थे त्यक्तजीविताः
नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धविशार-
दाः ॥९॥ अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्मा-

गी॰
८

भिरक्षितं ॥ पर्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भी
माभिरक्षितं ॥ १० ॥ अयनेषु च सर्वेषु य
थाभागमवस्थिताः ॥ भीष्ममेवाभिर
क्षंतु भवंतः सर्व एव हि ॥ ११ ॥ तस्य संज
नयन्हर्षं कुरुवृद्धः पितामहः ॥ सिंह
नादं विनद्योच्चैः शंखं दध्मौ प्रतापवा

न् ॥ १२ ॥ ततः शंखाश्च भेर्यश्च पणवान
कगोमुखाः ॥ सहसैवाभ्यहन्यंत स श
ब्दस्तुमुलो भवत् ॥ १३ ॥ ततः श्वेतैर्हयै
र्युक्ते महति स्यंदने स्थितौ ॥ माधवः पा
ण्डवश्चैव दिव्यौ शंखौ प्रदध्मतुः ॥ १४ ॥
पांचजन्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनंजय

पौंड्रं दध्मौ महाशंखं भीमकर्मा वृकोदरः ॥१५
अनंतविजयं राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः
नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥१६
काश्यश्च परमेष्वासः शिखंडी च महारथ
धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकिश्चापराजि
तः ॥१७॥ द्रुपदो द्रौपदेयाश्च सर्वशः पृथि

वीपते ॥ सौभद्रस्तुमहाबाहुः शंखान्द-
ध्मुः पृथक्पृथक् ॥ १८ ॥ सघोषोधार्तरा
ष्ट्राणांहृदयानिव्यदारयत् ॥ नभश्चपृ-
थिवींचैवतुमुलोव्यनुनादयन् ॥ १९ ॥
अथव्यवस्थितान्दृष्ट्वाधार्तराष्ट्रान्क-
पिध्वजः ॥ प्रवृत्तेशस्त्रसंपातेधनुरुद्यम

गी.
१.

पांडवः॥२०॥हृषीकेशंतदावाक्यमिद
माहमहीपते॥सेनयोरुभयोर्मध्येरथं
स्थापयमेच्युत॥२१॥यावदेतान्निरीक्षे
हंयोद्धुकामानवस्थितान्॥कैर्मयास
हयोद्धव्यमस्मिन्रणसमुद्यमे॥२२॥यो
त्स्यमानानवेक्षेहंयएतेत्रसमागताः।

र्तराष्ट्रस्यदुर्बुद्धेर्युद्धेप्रियचिकीर्षवः २३

संजयउवाच॥ एवमुक्तोहृषीकेशोगु

डाकेशेनभारत॥ सेनयोरुभयोर्मध्ये

स्थापयित्वारथोत्तमं॥२४॥ भीष्मद्रोण

प्रमुखतःसर्वेषांचमहीक्षितां॥ उवाच

पार्थपश्यैतान्समवेतान्कुरूनिति॥ २५

तत्रापश्यत्स्थितान्पार्थः पितॄनथपितामहान्॥ आचार्यान्मातुलान्भ्रातॄन्पुत्रान्पौत्रान्सखींस्तथा॥२६॥ श्वशुरान्सुहृदश्चैव सेनयोरुभयोरपि॥ तान्समीक्ष्य स कौन्तेयः सर्वान्बंधूनवस्थितान्॥२७॥ कृपया परयाविष्टो विषीदन्निदमब्रवीत्॥ अर्जुन

उवाच॥ दृष्ट्वेमंस्वजनंकृष्णयुयुत्सुंसमुप
स्थितं॥ २८॥ सीदंतिममगात्राणिमुखंच
परिशुष्यति॥ वेपथुश्चशरीरेमेरोमह
र्षश्चजायते॥ २९॥ गांडीवंस्रंसतेहस्तात्त्व
क्चैवपरिदह्यते॥ नचशक्नोम्यवस्थातुं
भ्रमतीवचमेमनः॥ ३०॥ निमित्तानिच

पश्यामि विपरीतानि केशव ॥ न च श्रेयो
ऽनुपश्यामि हत्वा स्वजनमाहवे ॥ ३१ ॥ न कां
क्षे विजयं कृष्ण न च राज्यं सुखानि च ॥ किं
नो राज्येन गोविंद किं भोगैर्जीवितेन वा ॥
येषामर्थे कांक्षितं नो राज्यं भोगाः सुखा
नि च ॥ त इमेवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा ध

नानि च ॥३३॥ आचार्याः पितरः पुत्रास्तथै
व च पितामहाः ॥ मातुलाः श्वशुराः पौत्राः
श्यालाः संबंधिनस्तथा ॥३४॥ एतान्न हंतु
मिच्छामि घ्नतोपि मधुसूदन ॥ अपि त्रै
लोक्यराज्यस्य हेतोः किं नु महीकृते ॥३५॥
निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः का प्रीतिः स्याज्ज

गी॰
२३

नार्दन॥ पापमेवाश्रयेदस्मान्हत्वैतानाता
तायिनः॥३६॥ तस्मान्नार्हावयंहंतुंधार्त
राष्ट्रान्स्वबांधवान्॥ स्वजनंहिकथंहत्वा
सुखिनःस्याममाधव॥३७॥ यद्यप्येतेन
पश्यंतिलोभोपहतचेतसः॥ कुलक्षय
कृतंदोषंमित्रद्रोहेचपातकं॥३८॥ कथं

ज्ञेयमस्माभिः पापादस्मान्निवर्तितुं ॥

कुलक्षयकृतं दोषं प्रपश्यद्भिर्जनार्दन ॥

कुलक्षये प्रणश्यन्ति कुलधर्माः सनात-

नाः ॥ धर्मे नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्मोऽभिभव-

त्युत ॥ ४० ॥ अधर्माभिभवात्कृष्ण प्रदुष्य-

न्ति कुलस्त्रियः । स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णेय ।

जायतेवर्णसंकरः॥४१॥संकरोनरका
यैवकुलघ्नानांकुलस्यच॥पतंतिपित
रोह्येषांलुप्तपिंडोदकक्रियाः॥४२॥दो
षैरेतैःकुलघ्नानांवर्णसंकरकारकैः॥
उत्साद्यंतेजातिधर्माःकुलधर्माश्चशा
श्वताः॥४३॥उत्सन्नकुलधर्माणांमनु

ष्याणांजनार्द्दन॥ नरकेनियतंवासोभ-
वतीत्यनुशुश्रुम॥४४॥ अहोवतमहत्पा-
पंकर्त्तुंव्यवसितावयं॥ यद्राज्यसुखलो-
भेनहंतुंस्वजनमुद्यताः॥४५॥ यदिमाम-
प्रतीकारमशस्त्रंशस्त्रपाणयः॥ धार्त्त-
राष्ट्रारणेहन्युस्तन्मेक्षेमतरंभवेत्॥४६॥

मेजयद्रवान्॥ एवमुक्त्वार्जुनः संख्ये रथो
पस्थउपाविशत्॥ विसृज्य सशरं चाप
शोकसंविग्नमानसः॥४७॥ इति श्रीभग
वद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशा-
स्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अर्जुनविषादो
नाम प्रथमोऽध्यायः॥१॥ अर्जुनउवाच॥ तंत-

था कृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणं ॥
विषीदंतमिदंवाक्यमुवाचमधुसूदन
श्रीभगवानुवाच ॥ कुतस्त्वाकश्मलमिदं
विषमेसमुपस्थितं ॥ अनार्यजुष्टम
स्वर्ग्यमकीर्तिकरमर्जुन ॥ २ ॥ क्लैब्यं
मास्मगमः पार्थनैतत्वय्युपपद्यते ॥

गी॰
१६

द्रंहृदयदौर्बल्यंत्यक्त्वोत्तिष्ठपरंतप॥३॥
अर्जुनउवाच॥ कथंभीष्ममहंसंख्येद्रोणं
चमधुसूदन॥इषुभिःप्रतियोत्स्यामिपू
जार्हावरिसूदन॥४॥गुरूनहत्वाहिमहा
नुभावान्श्रेयोभोक्तुंभैक्ष्यमपीहलोके
हत्वार्थकामांस्तुगुरूनिहैवभुंजीयभो

गान्रुधिरप्रदिग्धान् ॥५॥ नचैतद्विद्मः
कतरन्नोगरीयोयद्वाजयेमयदिवानो
जयेयुः ॥ यानेवहत्वानजिजीविषामस्ते
वस्थिताःप्रमुखेधार्तराष्ट्राः ॥६॥ कार्पण्य
दोषोपहतस्वभावःपृच्छामित्वांध
र्मसंमूढचेताः ॥ यच्छ्रेयःस्यान्निश्चितं

गी.
१२

ब्रूहितन्मेशिष्यस्तेहंशाधिमांत्वांप्रपन्नं ७
नहिप्रपश्यामिममापनुद्याद्यच्छोकमु
च्छोषणमिंद्रियाणां ॥ अवाप्यभूमावस
पत्नमृद्धंराज्यंसुराणामपिचाधिपत्यं ॥ ८
संजयउवाच ॥ एवमुक्त्वाहृषीकेशंगुडा
केशःपरंतप ॥ नयोत्स्यइतिगोविंदमु

ष्णींबभूवह॥९॥तमुवाचहृषीके
शःप्रहसन्निवभारत॥सेनयोरुभयो
र्मध्येविषीदंतमिदंवचः॥१०॥श्रीभगवा
नुवाच॥अशोच्यानन्वशोचस्त्वंप्रज्ञावा
दांश्चभाषसे॥गतासूनगतासूंश्चनानु
शोचंतिपंडिताः॥११॥नत्वेवाहंजातुना

गी.
१८

संनत्वंनेमेजनाधिपाः॥ नचैवनभवि-
ष्यामःसर्वेवयमतःपरं॥१२॥ देहिनो-
स्मिन्यथादेहेकोमारंयोवनंजरा॥ तथा
देहांतरप्राप्तिर्धीरस्तत्रनमुह्यति॥१३॥
मात्रास्पर्शास्तुकौंतेयशीतोष्णसुख-
दुःखदाः॥ आगमापायिनोनित्यास्ता

तितिक्षस्व भारत ॥१४॥ ये हि न व्यथयंत्ये
ते पुरुषं पुरुषर्षभ ॥ समदुःखसुखं धी
रं सो मृतत्वाय कल्पते ॥१५॥ नासतो वि
द्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ॥ उभयो
रपि दृष्टोंतस्त्वनयोस्तत्वदर्शिभिः ॥१६॥
अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततं

गी. २४

विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हे
ति ॥१७॥ अंतवंत इमे देहा नित्यस्योक्ताः ।
शरीरिणः ॥ अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्मा ।
द्युध्यस्व भारत ॥१८॥ य एनं वेत्ति हंतारं य
श्चैनं मन्यते हतं ॥ उभौ तौ न विजानीतो ।
नायं हंति न हन्यते ॥१९॥ न जायते म्रिय

तेवाकदाचिन्नायंभूत्वाभवितावानभू-
यः॥ अजोनित्यःशाश्वतोयंपुराणोनह-
न्यतेहन्यमानेशरीरे॥ २०॥ वेदाविनाशि-
नंनित्यंयएनमजमव्ययं॥ कथंसपुरुषः
पार्थकंघातयतिहंतिकं॥ २१॥ वासांसि
जीर्णानियथाविहायनवानिगृह्णा-

गी०
२

तिनरोपराणि ॥ तथाशरीराणिविहाय
जीर्णान्यन्यानिसंयातिनवानिदेही ॥ २२
नैनंछिंदंतिशस्त्राणिनैनंदहतिपावक:
नचैनंक्लेदयंत्यापोनशोषयतिमारुतः ॥ २३
अछेद्योयमदाह्योयमक्लेद्योशोष्यएव
च ॥ नित्यःसर्वगतःस्थाणुरचलोयंस

नातनः ॥२४॥ अव्यक्तोयमचिंत्योयमवि-
कार्योयमुच्यते ॥ तस्मादेवं विदित्वैनं ना-
नुशोचितुमर्हसि ॥२५॥ अथचैनं नित्यजा-
तं नित्यं वा मन्यसे मृतं ॥ तथापि त्वं महा-
बाहो नैनं शोचितुमर्हसि ॥२६॥ जातस्य
हि ध्रुवो मृत्युः ध्रुवं जन्म मृतस्य च ॥ त-

स्मादपरिहार्येर्थेनत्वंशोचितुमर्हसि ॥
अव्यक्तादीनिभूतानिव्यक्तमध्यानिभा
रत ॥ अव्यक्तनिधनान्येवतत्रकापरिदेव
ना ॥ २८ ॥ आश्चर्यवत्पश्यतिकश्चिदेनमा
श्चर्यवद्वदतितथैवचान्यः ॥ आश्चर्यवच्चै
नमन्यःशृणोतिश्रुत्वाप्येनंवेदनचैवक

स्थितः ॥२९॥ देहीनित्यमवध्योयंदेहेसर्व
स्यभारत ॥ तस्मात्सर्वाणिभूतानिनत्वं
शोचितुमर्हसि ॥३०॥ स्वधर्ममपिचावे
क्ष्यनविकंपितुमर्हसि ॥ धर्म्याद्धियुद्धात्
श्रेयोन्यत्क्षत्रियस्यनविद्यते ॥३१॥ यदृ
च्छयाचोपपन्नंस्वर्गद्वारमपावृतं ॥ सु

खिनः क्षत्रियाः पार्थ लभंते युद्धमीदृशं ॥ ३२
अथ चेत्वमिमं धर्म्यं संग्रामं न करिष्यसि
ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवा-
प्स्यसि ॥ ३३ ॥ अकीर्तिं चापि भूतानि कथ-
यिष्यंति तेव्ययां ॥ संभावितस्य चाकीर्ति-
र्मरणादतिरिच्यते ॥ ३४ ॥ भयाद्रणादु-

परतंमंस्यंतेत्वांमहारथाः॥ येषांचत्वं
बहुमतोभूत्वायास्यसिलाघवं॥३५॥
अवाच्यवादांश्चबहून्वदिष्यंतितवाहि
ताः॥ निंदंतस्तवसामर्थ्यंततोदुःखतरं
नुकिं॥३६॥ हतोवाप्राप्स्यसिस्वर्गंजि
त्वावाभोक्ष्यसेमहीं॥ तस्मादुत्तिष्ठकौंते

गी॰
२३

युद्धायकृतनिश्चयः॥३७॥सुखदुःखेस
मेकृत्वालाभालाभौजयाजयौ॥ततोयुद्धा
ययुज्यस्वनैवंपापमवाप्स्यसि॥३८॥एषा
तेभिहितासांख्येबुद्धिर्योगेत्विमांशृणु॥
बुद्ध्यायुक्तोययापार्थकर्मबंधंप्रहास्यसि
नेहाभिक्रमनाशोस्तिप्रत्यवायोनविद्य

ते॥स्वल्पमप्यस्यधर्मस्यत्रायतेमहतोभ
यात्॥४०॥व्यवसायात्मिकाबुद्धिरेकेह
कुरुनंदन॥बहुशाखाह्यनंताश्चबुद्धयो
व्यवसायिनो॥४१॥यामिमांपुष्पितांवा
चंप्रवदंत्यविपश्चितः॥वेदवादरताःपा
र्थनान्यदस्तीतिवादिनः॥४२॥कामा॰

गी॰
२५

त्मानः स्वर्गपराजन्मकर्मफलप्रदां ॥
क्रियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं
प्रति ॥ ४३ ॥ भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयाप
हृतचेतसां ॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिः स
माधौ न विधीयते ॥ ४४ ॥ त्रैगुण्यविष
या वेदा निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ॥ निर्द्वंद्वो

नित्यसत्वस्थो निर्योगक्षेम आत्मवान्॥ ४५

यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके॥

तावान्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः॥ ४६

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाच

न॥ मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगोस्त्वक

र्मणि॥ ४७॥ योगस्थः कुरु कर्माणि संगं

क्त्वाधनंजय॥सिद्ध्यसिद्ध्योःसमोभूत्वा
समत्वंयोगउच्यते॥४८॥दूरेणह्यवरं
कर्मबुद्धियोगाद्धनंजय॥बुद्धौशरण-
मन्विछकृपणाफलहेतवः॥४९॥बु
द्धियुक्तोजहातीहउभेसुकृतदुष्कृते॥
तस्माद्योगाययुज्यस्वयोगःकर्मसुकौ

शाले॥५०॥कर्मजंबुद्धियुक्ताहिफलंत्य
क्त्वामनीषिणः॥जन्मबंधविनिर्मुक्ताः
पदंगछंत्यनामयं॥५१॥यदातेमोह
कलिलंबुद्धिर्व्यतितरिष्यति॥तदाग
तासिनिर्वेदंश्रोतव्यस्यश्रुतस्यच॥५
श्रुतिविप्रतिपन्नातेयदास्थास्यतिनिश्च

ला॥समाधावचलाबुद्धिस्तदायोगमवा
प्स्यसि॥५३॥अर्जुनउवाच॥स्थितप्रज्ञस्य
काभाषासमाधिस्थस्यकेशव॥स्थित
धीःकिंप्रभाषेतकिमासीतव्रजेतकिं ५४
श्रीभगवानुवाच॥प्रजहातियदाकामान्
सर्वान्पार्थमनोगतान्॥आत्मन्येवात्म-

मातुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ ५५ ॥ दुः
खेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः
वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरु
च्यते ॥ ५६ ॥ यः सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्रा
प्य शुभाशुभं ॥ नाभिनंदति न द्वेष्टि तस्य
प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ५७ ॥ यदा संहरते चा

यंकूर्मोंगानीवसर्वशः॥इंद्रियाणींद्रि
यार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता॥५८॥वि
षयाविनिवर्तंतेनिराहारस्यदेहिनः॥
रसवर्जंरसोप्यस्यपरंदृष्ट्वानिवर्तते॥५९
यततोह्यपिकौंतेयपुरुषस्यविपश्चितः
इंद्रियाणिप्रमाथीनिहरंतिप्रसभंमनः

तानिसर्वाणिसंयम्ययुक्तआसीतमत्परः
वेशोहियस्येंद्रियाणितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठि
ता ॥६१॥ ध्यायतोविषयान्पुंसःसंगस्ते
षूपजायते । संगात्संजायतेकामःका
मात्क्रोधोभिजायते ॥६२॥ क्रोधाद्भवति
संमोहःसंमोहात्स्मृतिविभ्रमः ॥ स्मृति

भ्रंशाद्बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥
रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिंद्रियैश्चरन्
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिग ।
च्छति ॥ ६४ ॥ प्रसादे सर्वदुःखानां हानिर
स्योपजायते ॥ प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः
पर्यवतिष्ठते ॥ ६५ ॥ नास्ति बुद्धिरयुक्त

स्यनचायुक्तस्यभावना ॥ नचाभावयतः
शांतिरशांतस्यकुतः सुखं ॥ ६६ ॥ इंद्रिया
णांहिचरतांयन्मनोनुविधीयते ॥ तद
स्यहरतिप्रज्ञांवायुर्नावमिवांभसि ॥ ६७
तस्माद्यस्यमहाबाहोनिगृहीतानिस
र्वशः ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्यप्र

गी॰
२९

ज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ ६८ ॥ यानिशासर्वभूता-
नांतस्यांजागर्तिसंयमी ॥ यस्यांजाग्रति
भूतानिसानिशापश्यतोमुनेः ॥ ६९ ॥ आ
पूर्यमाणमचलप्रतिष्ठंसमुद्रमापःप्र
विशंतियद्वत् ॥ तद्वत्कामायंप्रविशंति
सर्वेसशांतिमाप्नोतिनकामकामी ॥

विहायकामान्यःसर्वान्पुमांश्चरतिनिस्पृ
हः॥निर्ममोनिरहंकारःसशांतिमधिग
च्छति॥७१॥एषाब्राह्मीस्थितिःपार्थनै
नांप्राप्यविमुह्यति॥स्थित्वास्यामंतका
लेपिब्रह्मनिर्वाणमृच्छति॥७२॥इतिश्री
भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोग।

गी॰
३

शास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे सांख्ययोगो
नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ अर्जुन उवाच ॥ ज्या
यसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन
तत्किं कर्मणि घोरे मां नियोजयसि के
शव ॥१॥ व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोह
यसीव मे ॥ तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयो

हमाप्नुयात् ॥२॥ श्रीभगवानुवाच ॥ लोके
स्मिन्द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयान
घ ॥ ज्ञानयोगेन सांख्यानां कर्मयोगे
न योगिनां ॥३॥ न कर्मणामनारंभान्नै
ष्कर्म्यं पुरुषोश्नुते ॥ न च संन्यसनादेव
सिद्धिं समधिगच्छति ॥४॥ न हि कश्चित्

त्क्षणमपिजातुतिष्ठत्यकर्मकृत् ॥ का
र्यतेह्यवशःकर्मसर्वःप्रकृतिजैर्गुणैः
कर्मेंद्रियाणिसंयम्ययआस्तेमनसा
स्मरन् ॥ इंद्रियार्थान्विमूढात्मामिथ्या
चारःसउच्यते ॥६॥ यस्त्विंद्रियाणिमन
सानियम्यारभतेर्जुन ॥ कर्मेंद्रियैःक

मे योगमसक्तः स विशिष्यते ॥ ७ ॥ नि
यतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्म
णः ॥ शरीरयात्रापि च ते न प्रसिध्येद
कर्मणः ॥ ८ ॥ यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र
लोकोयं कर्मबंधनः ॥ तदर्थं कर्म कौं
तेय मुक्तसंगः समाचर ॥ ९ ॥ सहयज्ञा

प्रजाः सृष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः । अने
न प्रसविष्यध्वमेष वोस्त्विष्टकामधुक् ।
देवान्भावयतानेन ते देवा भावयंतु वः ।
परस्परं भावयंतः श्रेयः परमवाप्स्यथ
इष्टान्भोगान्हि वो देवा दास्यंते यज्ञ
भाविताः ॥ तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुं

क्तेस्तेनएवसः ॥१२॥ यज्ञशिष्टाशिनः
संतोमुच्यंतेसर्वकिल्बिषैः ॥ भुंजतेते
त्वघंपापायेपचंत्यात्मकारणात् ॥१३
अन्नाद्भवंतिभूतानिपर्जन्यादन्नसंभव
यज्ञाद्भवतिपर्जन्योयज्ञःकर्मसमुद्भ
वः ॥१४॥ कर्मब्रह्मोद्भवंविद्धिब्रह्माक्षर

गी.
२३

समुद्भवं ॥ तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे
प्रतिष्ठितं ॥ १५ ॥ एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुव
र्तयतीह यः ॥ अघायुरिंद्रियारामो मो
घं पार्थ स जीवति ॥ १६ ॥ यस्त्वात्मरतिरे
व स्यादात्मतृप्तश्च मानवः ॥ आत्मन्येव
च संतुष्टस्तस्य कार्यं न विद्यते ॥ नैव त

स्य कृतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन ॥ न चा
स्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः ॥ १८
तस्मादसक्तः सततं कार्यं कर्म समाच
र ॥ असक्तो ह्याचरन्कर्म परमाप्नोति पू
रुषः ॥ १९ ॥ कर्मणैव हि संसिद्धिमास्थि
ता जनकादयः ॥ लोकसंग्रहमेवापि

मेवसंपश्यन्कर्तुमर्हसि॥२०॥यद्यदाचरति
श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः॥सयत्प्रमाणंकु
रुतेलोकस्तदनुवर्तते॥२१॥नमेपार्था
स्तिकर्तव्यंत्रिषुलोकेषुकिंचन॥नान
वाप्तमवाप्तव्यंवर्तएवचकर्मणि॥२२॥
यदिह्यहंनवर्तेयंजातुकर्मण्यतन्द्रितः

ममवर्त्मानुवर्तंतेमनुष्याःपार्थसर्व
शः॥२३॥उत्सीदेयुरिमेलोकानकुर्यां
कर्मचेदहं॥संकरस्यचकर्तास्यामुप
हन्यामिमाःप्रजाः॥२४॥सक्ताःकर्म
ण्यविद्वांसोयथाकुर्वंतिभारत॥कुर्या
द्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्रहे

न बुद्धिभेदंजनयेदज्ञानांकर्मसंगिनां ।
जोषयेत्सर्वकर्माणिविद्वांयुक्तः समा
चरन् ॥ २६ ॥ प्रकृतेः क्रियमाणानिगु
णैः कर्माणिसर्वशः ॥ अहंकारविमू
ढात्माकर्ताहमितिमन्यते ॥ २७ ॥ तत्ववि
त्तुमहाबाहोगुणकर्मविभागयोः

गुणागुणेषुवर्तंतेइतिमत्वानसज्जते ||
प्रकृतेर्गुणसंमूढाःसज्जंतेगुणकर्म
सु || तानकृत्स्नविदोमंदान्कृत्स्नविन्न
विचालयेत् || २९ || मयिसर्वाणिकर्मा
णिसंन्यस्याध्यात्मचेतसा || निराशीर्नि
र्ममोभूत्वायुध्यस्वविगतज्वरः || ३० || ये

मेमतमिदंनित्यमनुतिष्ठंतिमानवाः ॥
श्रद्धावंतोनसूयंतोमुच्यंतेतेपिकर्म
भिः ॥३१॥ येत्वेतदभ्यसूयंतोनानुतिष्ठं
तिमेमतं ॥ सर्वज्ञानविमूढांस्तांविद्धि
नष्टानचेतसः ॥३२॥ सदृशंचेष्टतेस्वस्याः
प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ॥ प्रकृतिंयांतिभूता

तिनिग्रहः किंकरिष्यति ॥३३॥ इंद्रियस्ये
द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ॥ तयो
र्नवशमागच्छेत्तौ ह्यस्यपरिपंथिनौ ॥३
श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठि
तात् ॥ स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भया
वहः ॥३५॥ अर्जुन उवाच अथकेनप्र

४

गी.
४२

क्तोयंपापंचरतिपूरुषः॥ अनिच्छन्नपिवा
र्ष्णेयबलादिवनियोजितः॥३६॥ श्रीभगवा
नुवाच॥ कामएषक्रोधएषरजोगुणसमुद्भ
वः॥ महाशनोमहापाप्माविद्ध्येनमिह
वैरिणं॥३७॥ धूमेनाव्रियतेवह्निर्यथादः
र्शोमलेनच॥ यथोल्बेनावृतोगर्भस्तथा

तेनेदमावृतं ॥ ३८ ॥ आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञा
निनो नित्यवैरिणा ॥ कामरूपेण कौंते
य दुष्पूरेणानलेन च ॥ ३९ ॥ इंद्रियाणि म
नो बुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ॥ एतैर्विमोह
यत्येष ज्ञानमावृत्य देहिनं ॥ ४० ॥ तस्मात्व
मिंद्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ ॥ पा·

प्मानंप्रजहिह्येनंज्ञानविज्ञाननाशनं ॥ ४१
इंद्रियाणिपराण्याहुरिंद्रियेभ्यः परंम
नः ॥ मनसस्तुपराबुद्धिर्योबुद्धेः परतस्तु
सः ॥ ४२ ॥ एवंबुद्धेः परंबुद्ध्वासंस्तभ्यात्मा
नमात्मना ॥ जहिशत्रुंमहाबाहोकामरू
पंदुरासदम् ॥ ४३ ॥ इतिश्रीभगवद्गीतासू

पनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृ
ष्णार्जुनसंवादेकर्मयोगोनामतृतीयो
ध्यायः॥३॥श्रीभगवानुवाच॥इमंविव-
स्वतेयोगंप्रोक्तवानहमव्ययं॥विवस्वा
न्मनवेप्राहमनुरिक्ष्वाकवेब्रवीत॥१॥ए
वंपरंपराप्राप्तमिमंराजर्षयोविदुः॥स-

गी. २५

कालेनेह महता योगो नष्टः परंतप ॥ २ ॥ स
एवायं मया ते द्य योगः प्रोक्तः पुरातनः ॥
भक्तोसि मे सखा चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमं ॥
अर्जुन उवाच ॥ अपरं भवतो जन्म परं जन्म
विवस्वतः ॥ कथमेतद्विजानीयां त्वमादौ प्रो
क्तवानिति ॥ ४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ बहूनि

२

मेव्यतीतानिजन्मानितवचार्जुन॥ तान्य
हंवेदसर्वाणिनत्वंवेत्थपरंतप॥५॥अजो
पिसन्नव्ययात्माभूतानामीश्वरोपिसन्॥
प्रकृतिंस्वामधिष्ठायसंभवाम्यात्ममा
यया॥६॥यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भव
तिभारत॥अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मा

गी. ४.

नं सृजाम्यहं ॥ ७ ॥ परित्राणाय साधूनां वि
नाशाय च दुष्कृतां ॥ धर्मसंस्थापनार्थाय
संभवामि युगे युगे ॥ ८ ॥ जन्मकर्म च मे दि
व्यमेवं यो वेत्ति तत्वतः ॥ त्यक्त्वा देहं पुनर्ज
न्मनैति मामेति सोर्ज्जुन ॥ ९ ॥ वीतरागभ
यक्रोधा मन्मया मामुपाश्रिताः ॥ बहू

वोज्ञानतपसापूतामद्भावमागताः ॥१०॥
येयथामांप्रपद्यंतेतांस्तथैवभजाम्यहं ।
ममवर्त्मानुवर्तंतेमनुष्याःपार्थसर्वशः
कांक्षंतःकर्मणांसिद्धिंयजंतइहदेवताः
क्षिप्रंहिमानुषेलोकेसिद्धिर्भवतिकर्म
जा ॥१२॥ चातुर्वर्ण्यंमयासृष्टंगुणकर्मवि

११

भागशः॥ तस्य कर्तारमपि मां विद्ध्यकर्ता
रमव्ययं॥१३॥ न मां कर्माणि लिंपंति न मे
कर्मफले स्पृहा॥ इति मां योभिजानाति
कर्मभिर्न स बध्यते॥१४॥ एवं ज्ञात्वा कृतं
कर्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः॥ कुरु कर्मैव तस्
मात्त्वं पूर्वैः पूर्वतरं कृतं॥१५॥ किं कर्म कि

मकर्मेतिकवयोप्यत्रमोहिताः॥तत्तेक
र्मप्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेशुभात्॥१
कर्मणोह्यपिबोद्धव्यंबोद्धव्यंचविकर्म
णः॥अकर्मणश्चबोद्धव्यंगहनाकर्म
णोगतिः॥१७॥कर्मण्यकर्मयःपश्येद
कर्मणिचकर्मयः॥सबुद्धिमान्मनुष्ये

गी.
४२

सयुक्तः कृत्स्नकर्मकृत ॥ यस्य सर्वे स
मारंभाः कामसंकल्पवर्जिताः ॥ ज्ञानाग्नि
दग्धकर्माणं तमाहुः पंडितं बुधाः ॥ १९ ॥
त्यक्त्वा कर्मफलासंगं नित्यतृप्तो निराश्र
यः ॥ कर्मण्यभिप्रवृत्तोपि नैव किंचित्क
रोति सः ॥ २० ॥ निराशीर्यतचित्तात्मा त्यक्त

र्वपरिग्रहः॥ शारीरंकेवलंकर्मकुर्व
न्नाप्नोतिकिल्बिषं॥२१॥ यदृच्छालाभ
संतुष्टोद्वंद्वातीतोविमत्सरः॥ समःसि
द्धावसिद्धौचकृत्वापिननिबध्यते॥२२॥
गतसंगस्यमुक्तस्यज्ञानावस्थितचे
तसः॥ यज्ञायाचरतःकर्मसमग्रंप्रवि

गी॰
४३

लीयते ॥२३॥ ब्रह्मार्पणंब्रह्महविर्ब्रह्मा॰
ग्नौब्रह्मणाहुतं ॥ ब्रह्मैवतेनगंतव्यंब्र॰
ह्मकर्मसमाधिना ॥२४॥ दैवमेवापरे॰
यज्ञंयोगिनःपर्युपासते ॥ ब्रह्माग्नावप
रेयज्ञंयज्ञेनैवोपजुह्वति ॥२५॥ श्रोत्रा॰
दीनींद्रियाण्यन्येसंयमाग्निषुजुह्वति

शब्दादीन्विषयानन्ये इंद्रियाग्निषुजुह्व
ति ॥ २६ ॥ सर्वाणींद्रियकर्माणिप्राणक
र्माणिचापरे ॥ आत्मसंयमयोगाग्नौ ।
जुह्वतिज्ञानदीपिते ॥ २७ ॥ द्रव्ययज्ञास्त
पोयज्ञायोगयज्ञास्तथापरे ॥ स्वाध्या
यज्ञानयज्ञाश्चयतयःसंशितव्रताः ॥ २८

गी॰
४४

अपानेजुह्वतिप्राणंप्राणेपानंतथाप
रे॥प्राणापानगतीरुद्ध्वाप्राणायामप
रायणाः॥२९॥अपरेनियताहाराःप्रा॰
णान्प्राणेषुजुह्वति॥सर्वेप्येतेयज्ञवि
दोयज्ञक्षपितकल्मषाः॥३०॥यज्ञशि
ष्टामृतभुजोयांतिब्रह्मसनातनं॥ना

यं लोकोस्त्ययज्ञस्य कुतोन्यः कुरुसत्त-
म ॥ ३१ ॥ एवं बहुविधा यज्ञा वितता ब्र-
ह्मणो मुखे ॥ कर्मजान्विद्धि तान्सर्वाने-
वं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे ॥ ३२ ॥ श्रेयान्द्रव्यम-
याद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञः परंतप ॥ सर्वं कर्मा-
खिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते ॥ ३३ ॥ त

द्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया॥ उ
पदेक्ष्यंति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्वदर्शिनः
यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोहमेवं यास्यसि पांड
व॥ येन भूतान्यशेषेण द्रक्ष्यस्यात्मन्य
थो मयि॥ ३५॥ अपि चेदसि पापेभ्यः स
र्वेभ्यः पापकृत्तमः॥ सर्वं ज्ञानप्लवेनैव

वृजिनंसंतरिष्यसि॥३६॥यथैधांसिस
मिद्धोग्निर्भस्मसात्कुरुतेर्जुन॥ज्ञाना
ग्निःसर्वकर्माणिभस्मसात्कुरुतेतथा
नहिज्ञानेनसदृशंपवित्रमिहविद्यते
तत्स्वयंयोगसंसिद्धःकालेनात्मनि
विंदति॥३८॥श्रद्धावाँल्लभतेज्ञानंतत्पर

२१

रः संयतेंद्रियः ॥ ज्ञानं लब्ध्वा परां शांति
मचिरेणाधिगच्छति ॥ ३९ ॥ अज्ञश्चाश्र
द्दधानश्च संशयात्मा विनश्यति ॥ ना
यं लोकोस्ति न परो न सुखं संशयात्म
नः ॥ ४० ॥ योगसंन्यस्तकर्माणं ज्ञानसं
छिन्नसंशयं ॥ आत्मवंतं न कर्माणि

वध्नंतिधनंजय॥४१॥तस्मादज्ञानसं
भूतंहृत्स्थंज्ञानासिनात्मनः॥छित्वै
नंसंशयंयोगमातिष्ठोत्तिष्ठभारत॥ ४२
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मवि
द्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवा
देकर्मसंन्यासयोगोनामचतुर्थोध्यायः॥ ४

अर्जुन उवाच॥ संन्यासं कर्मणां कृष्ण पुन
र्योगं च शंससि॥ यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे
ब्रूहि सुनिश्चितं॥ १॥ श्रीभगवानुवाच॥ सं
न्यासः कर्मयोगश्च निःश्रेयसकरावुभौ
तयोस्तु कर्मसंन्यासात्कर्मयोगो विशि
ष्यते॥ २॥ ज्ञेयः स नित्यसंन्यासी यो

नद्वेष्टिनकांक्षति॥ निर्द्वंद्वोहिमहाबाहो
सुखंबंधात्प्रमुच्यते॥३॥ सांख्ययोगौपृथ
ग्बालाःप्रवदंतिनपंडिताः॥ एकमप्यास्थि
तःसम्यगुभयोर्विंदतेफलं॥४॥ यत्सांख्यैः
प्राप्यतेस्थानंतद्योगैरपिगम्यते॥ एकंसां
ख्यंचयोगंचयःपश्यतिसपश्यति॥५॥ सं

न्यासस्तु महाबाहो दुःखमाप्तुमयोगतः ।
योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म नचिरेणाधिगच्छ
ति ॥ ६ ॥ योगयुक्तो विशुद्धात्मा विजितात्मा
जितेंद्रियः ॥ सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि
न लिप्यते ॥ ७ ॥ नैव किंचित्करोमीति युक्तो
मन्येत तत्त्ववित् ॥ पश्यन्नशृण्वन्स्पृशन् ।

जिघ्रन्नश्नन्गच्छन्स्वपन्श्वसन् ॥८॥ प्रलप
न्विसृजन्गृह्णन् ॥ नुन्मिषन्निमिषन्नपि ॥
इंद्रियाणींद्रियार्थेषुवर्तंतइतिधारयन् ॥९॥
ब्रह्मण्याधायकर्माणिसंगंत्यक्त्वाकरो
तियः ॥ लिप्यतेनसपापेनपद्मपत्रमिवां
भसा ॥१०॥ कायेनमनसाबुद्ध्याकेवलैरिं

गी. ५५

द्रियैरपि॥ योगिनः कर्म कुर्वंति संगंत्य-
क्त्वात्मशुद्धये॥११॥ युक्तः कर्मफलंत्यक्त्वा
शांतिमाप्नोति नैष्ठिकीं॥ अयुक्तः काम-
कारेण फले सक्तो निबध्यते॥१२॥ सर्वक-
र्माणि मनसा संन्यस्यास्ते सुखं वशी॥ नव
द्वारे पुरे देही नैव कुर्वन्न कारयन्॥१३॥ न

कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः
न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते ॥
नादत्ते कस्यचित्पापं न चैव सुकृतं विभुः ॥
अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जंतवः ॥ १
ज्ञानेन तु तदज्ञानं येषां नाशितमात्मनः
तेषामादित्यवज्ज्ञानं प्रकाशयति तत्परं

१४

५

गी॰
५॰

तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणा ॥१७॥
गच्छंत्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः
विद्याविनयसंपन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि
शुनि चैव श्वपाके च पंडिताः समदर्शिन ॥१८॥
ः इहैव तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मन
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थि

ता: ॥१९॥ नप्रहृष्येत्प्रियंप्राप्यनोद्विजेत्प्रा
प्यचाप्रियं ॥ स्थिरबुद्धिरसंमूढोब्रह्मवि
द्ब्रह्मणिस्थित: ॥२०॥ बाह्यस्पर्शेष्वसक्ता
त्माविंदत्यात्मनियत्सुखं ॥ सब्रह्मयोगयु
क्तात्मासुखमक्षयमश्नुते ॥२१॥ येहिसंस्प
र्शजाभोगा:दु:खयोनयएवते ॥ आद्यंत

गी॰
५२

वंतः कौंतेय न तेषु रमते बुधः॥२२॥ श॥
क्नोतीहैव यः सोढुं प्राक्शरीरविमोक्ष
णात्॥ कामक्रोधोद्भवं वेगं स युक्तः स सु
खी नरः॥२३॥ योंतः सुखोंतरारामस्तथां
तर्ज्योतिरेव यः॥ स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्र॥
ह्मभूतोधिगच्छति॥२४॥ लभंते ब्रह्मनि॥

र्वाणमृषयः क्षीणकल्मषाः॥ छिन्नद्वै
धा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः॥२५॥
कामक्रोधवियुक्तानां यतीनां यतचेतसां
अभितो ब्रह्मनिर्वाणं वर्तते विदितात्म
नां॥२६॥ स्पर्शान्कृत्वा बहिर्बाह्यांश्चक्षुश्चै
वान्तरे भ्रुवोः॥ प्राणापानौ समौ कृत्वा ना

साभ्यंतरचारिणौ ॥२७॥ यतेंद्रियमनोबुद्धि
र्मुनिर्मोक्षपरायणः ॥ विगतेच्छाभयक्रो
धो यः सदा मुक्त एव सः ॥२८॥ भोक्तारंय
ज्ञतपसां सर्वलोकमहेश्वरं ॥ सुहृदं सर्वभू
तानां ज्ञात्वा मां शांतिमृच्छति ॥२९॥ इति
श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयो

गशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेसंन्यासयोगो
नामपंचमोध्यायः॥५॥श्रीभगवानुवाच
अनाश्रितःकर्मफलंकार्यंकर्मकरो
तियः॥ससंन्यासीचयोगीचननिरग्निर्न
चाक्रियः॥१॥यंसंन्यासमितिप्राहुर्यो
गंतंविद्धिपांडव॥नह्यसंन्यस्तसंकल्पो

गी.
५३

योगीभवतिकश्चन॥२॥आरुरुक्षोर्मुने-
र्योगंकर्मकारणमुच्यते॥योगारूढस्य
तस्यैवशमःकारणमुच्यते॥३॥यदाहि
नेंद्रियार्थेषुनकर्मस्वनुषज्जते॥सर्वसं
कल्पसंन्यासीयोगारूढस्तदोच्यते॥४
उद्धरेदात्मनात्मानंनात्मानमवसाद-

येत्॥ आत्मैव ह्यात्मनो बंधुरात्मैव रिपु
रात्मनः॥५॥ बंधुरात्मात्मनस्तस्य येना
त्मैवात्मना जितः॥ अनात्मनस्तु शत्रुत्वे
वर्तेतात्मैव शत्रुवत्॥६॥ जितात्मनः प्र
शांतस्य परमात्मा समाहितः॥ शीतो
ष्णसुखदुःखेषु तथा मानापमानयोः

ज्ञानविज्ञानतृप्तात्माकूटस्थोविजिते
न्द्रियः॥ युक्तइत्युच्यतेयोगीसमलोष्टा
श्मकांचनः॥८॥सुहृन्मित्रार्युदासीन
मध्यस्थद्वेष्यबंधुषु॥ साधुष्वपिचपापे
षुसमबुद्धिर्विशिष्यते॥९॥योगीयुंजी
तसततमात्मानंरहसिस्थितः॥एका

कीयतचित्तात्मानिराशीरपरिग्रहः॥
शुचौदेशेप्रतिष्ठाप्यस्थिरमासनमा।
त्मनः॥नात्युच्छ्रितंनातिनीचंचैलाजि
नकुशोत्तरं॥११॥तत्रैकाग्रंमनःकृत्वा
यतचित्तेंद्रियक्रियः॥उपविश्यासने
युंज्याद्योगमात्मविशुद्धये॥१२॥समं

गी॰
५५

कायशिरोग्रीवंधारयन्नचलंस्थिरः॥
संप्रेक्ष्यनासिकाग्रंस्वंदिशश्चानवलो
कयन्॥१३॥प्रशांतात्माविगतभीर्ब्र
ह्मचारिव्रतेस्थितः॥मनःसंयम्यमच्चि
त्तोयुक्तआसीतमत्परः॥१४॥युंजन्नेवं
सदात्मानंयोगीनियतमानसः॥शां

न्तिंनिर्वाणपरमांमत्संस्थामधिगच्छ
ति॥१५॥नात्यश्नतस्तुयोगोस्तिनचै
कांतमनश्नतः॥नचातिस्वप्नशील
स्यजाग्रतोनैवचार्जुन॥१६॥युक्ताहा
रविहारस्ययुक्तचेष्टस्यकर्मसु॥यु
क्तस्वप्नावबोधस्ययोगोभवतिदुःख

हा॥१७॥यदाविनियतंचित्तमात्मन्ये
वावतिष्ठते॥निस्पृहःसर्वकामेभ्योयु
क्तइत्युच्यतेतदा॥१८॥यथादीपोनिवा
तस्थोनेंगतेसोपमास्मृता॥योगिनो
यतचित्तस्ययुंजतोयोगमात्मनः॥१९॥
यत्रोपरमतेचित्तंनिरुद्धंयोगसेवया

यत्रचैवात्मनात्मानंपश्यन्नात्मनितु

ष्यति॥२०॥सुखमात्यंतिकंयत्तद्बुद्धिग्रा

ह्यमतींद्रियं॥वेत्तियत्रनचैवायंस्थित

श्चलतितत्त्वतः॥२१॥यंलब्ध्वाचापरंला

भंमन्यतेनाधिकंततः॥यस्मिन्स्थितो

नदुःखेनगुरुणापिविचाल्यते॥२२॥तं

विद्यादुःखसंयोगंवियोगंयोगसंज्ञितं
सनिश्चयेनयोक्तव्योयोगोनिर्विण्णचेत
सा॥२३॥संकल्पप्रभवान्कामांस्त्यक्त्वा
सर्वानशेषतः॥मनसैवेंद्रियग्रामंविनि
यम्यसमंततः॥२४॥शनैःशनैरुपरमेद्
बुध्याधृतिगृहीतया॥आत्मसंस्थंमनःकृ

त्वा न किंचिदपि चिंतयेत् ॥ २५ ॥ यतो यतो
निश्चरति मनश्चंचलमस्थिरं ॥ ततस्ततो
नियम्यैतदात्मन्येव वशं नयेत् ॥ २६ ॥ प्र
शांतमनसं ह्येनं योगिनं सुखमुत्तमं ॥ उ
पैति शांतरजसं ब्रह्मभूतमकल्मषं ॥ २७ ॥
युंजन्नेवं सदात्मानं योगी विगतकल्मष

गी॰
५८

सुखेन ब्रह्मसंस्पर्शमत्यंतं सुखमश्नुते
सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्म
नि ॥ ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समद
र्शनः ॥ २९ ॥ यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च
मयि पश्यति ॥ तस्याहं न प्रणश्यामि
स च मे न प्रणश्यति ॥ ३० ॥ सर्वभूतस्थि

तंयोमांभजत्येकत्वमास्थितः ॥ सर्वथाव
र्तमानोपिसयोगीमयिवर्तते ॥३१॥ आ
त्मौपम्येनसर्वत्रसमंपश्यतियोर्जुन ॥
सुखंवायदिवादुःखंसयोगीपरमोमतः
अर्जुनउवाच ॥ योयंयोगस्त्वयाप्रोक्तः
साम्येनमधुसूदनः ॥ एतस्याहंनपश्यामि

चंचलत्वात्स्थितिंस्थिरां ॥ ३३ ॥ चंचलंहिम
नःकृष्णप्रमाथिबलवद्दृढं ॥ तस्याहंनि
ग्रहंमन्येवायोरिवसुदुष्करं ॥ ३४ ॥ श्रीभग
वानुवाच ॥ असंशयंमहाबाहोमनोदुर्नि
ग्रहंचलं ॥ अभ्यासेनतुकौंतेयवैराग्येण
चगृह्यते ॥ ३५ ॥ असंयतात्मनायोगोदु॰

प्राप्य इति मे मतिः ॥ वश्यात्मना तु यत
ता शक्योऽवाप्तुमुपायतः ॥ ३६ ॥ अर्जुन उ
वाच ॥ अयतिः श्रद्धयोपेतो योगाच्चलित
मानसः ॥ अप्राप्य योगसंसिद्धिं कां गतिं
कृष्ण गच्छति ॥ ३७ ॥ कच्चिन्नोभयविभ्रष्टः
छिन्नाभ्रमिव नश्यति ॥ अप्रतिष्ठो महा

वाहोविमूढोब्रह्मणःपथि॥३८॥एत
न्मेसंशयंकृष्णछेत्तुमर्हस्यशेषतः॥त्व
दन्यःसंशयस्यास्यछेत्तानह्युपपद्यते॥
श्रीभगवानुवाचपार्थनैवेहनामुत्रविना
शस्तस्यविद्यते॥नहिकल्याणकृत्क
श्चिद्दुर्गतिंतातगच्छति॥प्राप्यपुण्य

कृतांल्लोकानुषित्वाशाश्वतीःसमाः॥
शुचीनांश्रीमतांगेहेयोगभ्रष्टोभिजाय
ते॥४१॥अथवायोगिनामेवकुलेभवति
धीमतां॥एतद्धिदुर्लभतरंलोकेजन्मः
यदीदृशं॥४२॥तत्रतंबुद्धिसंयोगंलभ
तेपौर्वदेहिकं॥यततेचततोभूयःसं।

गी·
६१

सिद्धौ कुरुनंदन ॥ ४३ ॥ पूर्वाभ्यासेन तेनैव
ह्रियते ह्यवशोपि सः ॥ जिज्ञासुरपि योग
गस्य शब्दब्रह्मातिवर्त्तते ॥ ४४ ॥ प्रयत्ना
द्यतमानस्तु योगी संशुद्धकिल्बिषः ॥
अनेकजन्मसंसिद्धस्ततो याति परां ग
तिं ॥ ४५ ॥ तपस्विभ्योधिको योगी ज्ञानि

भ्योपिमतोधिकः॥कर्मिभ्यश्चाधिको
योगीतस्माद्योगीभवार्जुन॥४६॥योगि
नामपिसर्वेषांमद्गतेनांतरात्मना॥श्र
द्धावान्भजतेयोमांसमेयुक्ततमोमत
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मवि
द्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवा

ः४१

वेध्यात्मसंयमयोगोनामषष्ठोध्यायः॥६॥
श्रीभगवानुवाच॥ मय्यासक्तमनाःपा
र्थयोगंयुंजन्मदाश्रयः॥ असंशयंस
मग्रंमांयथाज्ञास्यसितच्छृणु॥१॥
ज्ञानंतेहंसविज्ञानमिदंवक्ष्याम्यशेष
तः॥ यज्ज्ञात्वानेहभूयोन्यज्ज्ञातव्यमवि-

ष्यते ॥२॥ मनुष्याणां सहस्रेषु कश्चि
द्यतति सिद्धये ॥ यततामपि सिद्धानां क
श्चिन्मां वेत्ति तत्त्वतः ॥३॥ भूमिरापोनलो
वायुः खं मनो बुद्धिरेव च ॥ अहंकार इती
यं मे भिन्ना प्रकृतिरष्टधा ॥४॥ अपरेयं
मितस्त्वन्यां प्रकृतिं विद्धि मे परां ॥ जीव

गी.
६३

भूतो महाबाहो ययेदं धार्यते जगत् ॥५॥
एतद्योनीनि भूतानि सर्वाणीत्युपधार
य ॥ अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः प्रलय
स्तथा ॥६॥ मत्तः परतरं नान्यत्किंचिदस्ति
धनंजय ॥ मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मणि
गणा इव ॥७॥ रसोहमप्सु कौंतेय प्रभा

स्मि शशिसूर्ययोः ॥ प्रणवः सर्ववेदेषु

शब्दः खे पौरुषं नृषु ॥ ८ ॥ पुण्यो गंधः पृ

थिव्यां च तेजश्चास्मि विभावसौ ॥ जीवनं

सर्वभूतेषु तपश्चास्मि तपस्विषु ॥ ९ ॥ बी

जं मां सर्वभूतानां विद्धि पार्थ सनातनं ॥

बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मि तेजस्तेजस्विनाम

गी.
६४

हं॥१०॥ बलं बलवतां चाहं कामरागविव
र्जितं॥ धर्माविरुद्धो भूतेषु कामोस्मि भ-
रतर्षभ॥११॥ ये चैव सात्विका भावा राज
सास्तामसाश्च ये॥ मत्त एवेति तान्विद्धि
न त्वहं तेषु ते मयि॥१२॥ त्रिभिर्गुणमये
र्भावैरेभिः सर्वमिदं जगत्॥ मोहितं ना

भिजानातिमामेभ्यःपरमव्ययं॥१३॥
दैवीह्येषागुणमयीममामायादुरत्य
या॥मामेवयेप्रपद्यंतेमायामेतांत
रंतिते॥१४॥नमांदुष्कृतिनोमूढाःप्र
पद्यंतेनराधमाः॥माययापहृतज्ञा
नाआसुरंभावमाश्रिताः॥१५॥चतु

गी॰
६५

विधाभजंतेमांजनाःसुकृतिनोर्जुनः
आर्तोजिज्ञासुरर्थार्थीज्ञानीचभरत
र्षभ॥१६॥तेषांज्ञानीनित्ययुक्तएकभ
क्तिर्विशिष्यते॥प्रियोहिज्ञानिनोत्यर्थ
महंसचममप्रियः॥१७॥उदाराःसर्वए
वैतेज्ञानीत्वात्मैवमेमतं॥आस्थितःस

हियुक्तात्मा मामेवानुत्तमां गतिं ॥१

८

बहूनां जन्मनामंते ज्ञानवान्मां प्रप
द्यते ॥ वासुदेवः सर्वमिति स महात्मा
सुदुर्लभः ॥१९॥ कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः
प्रपद्यंतेन्यदेवताः ॥ तंतं नियममास्था
य प्रकृत्या नियताः स्वया ॥२०॥ योयो

योयोयांयांतनुंभक्तःश्रद्धयार्चितुमिच्छति।
तस्यतस्याचलांश्रद्धांतामेवविदधाम्य
हं॥२१॥सतयाश्रद्धयायुक्तस्तस्याराध
नमीहते॥लभतेचततःकामान्मयै
वविहितान्हितान्॥२२॥अंतवत्तुफ
लंतेषांतद्भवत्यल्पमेधसां॥देवान्देव

यजोयांतिमद्भक्तायांतिमामपि॥२३॥
अव्यक्तंव्यक्तिमापन्नंमन्यंतेमामबुद्धय
परंभावमजानंतोममाव्ययमनुत्तमं
नाहंप्रकाशःसर्वस्ययोगमायासमा
वृतः॥मूढोयंनाभिजानातिलोकोमा
मजमव्ययं॥२५॥वेदाहंसमतीतानि

वर्तमानानि चार्जुन ॥ भविष्याणि च भूता
नि मां तु वेद न कश्चन ॥ २६ ॥ इच्छाद्वेषःस
मुत्थेन द्वंद्वमोहेन भारत ॥ सर्वभूतानि सं॰
मोहं सर्गे यांति परंतप ॥ २७ ॥ येषां त्व
न्तगतं पापं जनानां पुण्यकर्मणां ॥ ते द्वं
द्वमोहनिर्मुक्ता भजंते मां दृढव्रताः ॥

जरामरणमोक्षायमामाश्रित्ययतं।
तिये॥तेब्रह्मतद्विदुःकृत्स्नमध्यात्मं
कर्मचाखिलं॥२९॥साधिभूताधिदैवं
मांसाधियज्ञंचयेविदुः॥प्रयाणकाले
पिचमांतेविदुर्युक्तचेतसः॥३०॥इति
श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायां।

योगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेज्ञानवि
ज्ञानयोगोनामसप्तमोध्यायः॥७॥ अर्जुनउ
वाच॥ किंतद्ब्रह्मकिमध्यात्मंकिंकर्मपु
रुषोत्तम॥ अधिभूतंचकिंप्रोक्तमधिदै
वंकिमुच्यते॥१॥ अधियज्ञःकथंकोत्रदे
हेस्मिन्मधुसूदन॥ प्रयाणकालेचकथं

ज्ञेयोसिनियतात्मभिः॥२॥श्रीभगवानु
वाच॥अक्षरंब्रह्मपरमंस्वभावोध्यात्ममु
च्यते॥भूतभावोद्भवकरोविसर्गःकर्मसं
ज्ञितं॥३॥अधिभूतंक्षरोभावःपुरुष
श्चाधिदैवतं॥अधियज्ञोहमेवात्रदेहेदे
हभृतांवर॥४॥अंतकालेचमामेवस्म

रन्मुक्त्वा कलेवरं ॥ यः प्रयाति समद्भावं ॥
याति नास्त्यत्र संशयः ॥५॥ यं यं वापि स्म
रन्भावं त्यजत्यंते कलेवरं ॥ तं तमेवैति ॥
कौंतेय सदा तद्भावभावितः ॥६॥ तस्मा ।
त्सर्वेषु कालेषु मामनुस्मर युध्य च ॥ म ।
य्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयः

भ्यासयोगयुक्तेन चेतसा नान्यगामि
ना ॥ परमं पुरुषं दिव्यं याति पार्थानुचि
न्तयन् ॥ ८ ॥ कविं पुराणमनुशासितार
मणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ॥ सर्वस्य धा
तारमचिंत्यरूपमादित्यवर्णं तमसः प
रस्तात् ॥ ९ ॥ प्रयाणकाले मनसाचलेन

गी॰
३०॰

भक्त्यायुक्तोयोगबलेनचैव॥भ्रुवोर्मध्ये
प्राणमावेश्यसम्यक्सतंपरंपुरुषमुपै
तिदिव्यं॥१०॥यदक्षरंवेदविदोवदंतिवि
शंतियद्यतयोवीतरागाः।यदिच्छंतोब्र
ह्मचर्यंचरंतितत्तेपदंसंग्रहेणप्रवक्ष्ये॥११॥स
र्वद्वाराणिसंयम्यमनोहृदिनिरुध्यच

चर्यं

मूर्ध्न्याधायात्मनःप्राणमास्थितोयो
गधारणं॥१२॥ओमित्येकाक्षरंब्रह्मव्या
हरन्मामनुस्मरन्॥यःप्रयातित्यजन्दे
हंसयातिपरमांगतिं॥१३॥अनन्यचेता
सततंयोमांस्मरतिनित्यशः॥तस्याहं
सुलभःपार्थनित्ययुक्तस्ययोगिनः॥

मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखालयमशाश्वतं
नाप्नुवंति महात्मानं संसिद्धिं परमां गताः
आब्रह्मभुवनाल्लोकाः पुनरावर्तिनोर्जु
न ॥ मामुपेत्य तु कौंतेय पुनर्जन्म न विद्य
ते ॥१६॥ सहस्रयुगपर्यंतमहर्यद्ब्रह्मणो
विदुः ॥ रात्रिंयुगसहस्रांतांतेहोरात्रवि

दोजनाः॥१७॥अव्यक्ताद्व्यक्तयःसर्वाः
प्रभवंत्यहरागमे॥रात्र्यागमेप्रलीयंते
तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके॥१८॥भूतग्रामःस
एवायंभूत्वाभूत्वाप्रलीयते॥रात्र्यागा
मेवशःपार्थप्रभवंत्यहरागमे॥१९॥
परस्तस्मात्तुभावोन्योव्यक्तोव्यक्तात्स

गी॰
३२

नातनः॥ यः स सर्वेषु भूतेषु नश्यत्सु न
विनश्यति॥२०॥ अव्यक्तोऽक्षर इत्युक्त
माहुः परमां गतिम्॥ यं प्राप्य न निवर्त
न्ते तद्धाम परमं मम॥२१॥ पुरुषः स परः
पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यया॥ यस्यांत
स्थानि भूतानि येन सर्वमिदं ततं॥२२॥

यत्रकालेत्वनावृत्तिमावृत्तिंचैवयोगि
नः॥प्रयातायांतितेकालेवक्ष्यामिभ
रतर्षभ॥२३॥अग्निर्ज्योतिरहः शुक्लःष
ण्मासाउत्तरायणं॥तत्रप्रयातागच्छं
तिब्रह्मब्रह्मविदोजनाः॥२४॥धूमोरात्रि
स्तथाकृष्णःषण्मासादक्षिणायने॥

तत्र चान्द्रमसंज्योतिर्योगी प्राप्य निवर्त्त
ते ॥ २५ ॥ शुक्लकृष्णे गती ह्येते जगतः शा
श्वती मते ॥ एकया यात्यनावृत्तिमन्य
यावर्त्तते पुनः ॥ २६ ॥ नैते सृती पार्थ जानन्
योगी मुह्यति कश्चन ॥ तस्मात्सर्वेषु का
लेषु योगयुक्तो भवार्जुन ॥ २७ ॥ वेदेषु य

ज्ञेषुतपःसुचैवदानेषुयत्पुण्यफलं
प्रदिष्टं ॥ अत्येतितत्सर्वमिदंविदित्वा
योगीपरंस्थानमुपैतिचाद्यं ॥ २८ ॥ इ
ति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्या
यांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेब्र
ह्मपुरुषयोगोनामअष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥

श्रीभगवानुवाच इदंतेगुह्यतमंप्रवक्ष्या
म्यनसूयवे॥ ज्ञानंविज्ञानसहितंयज्ज्ञा
त्वामोक्ष्यसेशुभात॥१॥राजविद्याराजगु
ह्यंपवित्रमिदमुत्तमं॥प्रत्यक्षावगमंध
र्म्यंसुसुखंकर्तुंमव्ययं॥२॥अश्रद्दधा
नाःपुरुषाधर्मस्यास्यपरंतप॥अप्राप्य

मोनिवर्त्ततेमृत्युसंसारवर्त्मनि ॥ ३ ॥ म
यातत्तमिदंसर्वंजगदव्यक्तमूर्तिना ॥
मत्स्थानिसर्वभूतानिनचाहंतेष्ववस्थित
नचमत्स्थानिभूतानिपश्यमेयोगमैश्व
र्य ॥ भूतभृन्नचभूतस्थोममात्माभूत
भावनः ॥ ५ ॥ यथाकाशस्थितोनित्यंवा

५

गी·
७५

थुःसर्वत्रगोमहान्॥तथासर्वाणिभू·
तानिमत्स्थानीत्युपधारय॥६॥सर्वभू
तानिकौंतेयप्रकृतिंयांतिमामिकां॥
कल्पक्षयेपुनस्तानिकल्पादौविसृ
जाम्यहं॥प्रकृतिंस्वामवष्टभ्यविसृ·
जामिपुनःपुनः॥भूतग्राममिमंकृ·

त्स्नमवशंप्रकृतेर्वशात् ॥८॥ नचमां
तानिकर्माणिनिबध्नंतिधनंजय ॥उ
दासीनवदासीनमसक्तंतेषुकर्मसु
मयाध्यक्षेणप्रकृतिःसूयतेसचरा
चरं ॥ हेतुनानेनकौंतेयजगद्विपरिव
र्त्तते ॥१०॥ अवजानंतिमांमूढामानुषींत

नुमाश्रितं॥ परंभावमजानंतोममभूत
महेश्वरं॥११॥मोघाशामोघकर्माणो
मोघज्ञानाविचेतसः॥राक्षसीमासु
रींचैवप्रकृतिंमोहिनींश्रिताः॥१२॥म
हात्मानस्तुमांपार्थदैवींप्रकृतिमा
श्रिताः॥१३॥महात्मानस्तुमांपार्थदै

वीं प्रकृतिमाश्रिताः ॥ भजंत्यनन्यमन-
सो ज्ञात्वा भूतादिमव्ययं ॥१३॥ सततं
कीर्तयंतो मां यतंतश्च दृढव्रताः ॥ न-
मस्यंतश्च मां भक्त्या नित्ययुक्ता उपासते
ज्ञानयज्ञेन चाप्यन्ये यजंतो मामुपास-
ते ॥ एकत्वेन पृथक्त्वेन बहुधा विश्वतो

१५

मुखं ॥१५॥ अहं क्रतुरहं यज्ञः स्वधाहम
हमौषधं ॥ मंत्रोहमहमेवाज्यमहम
ग्निरहं हुतं ॥१६॥ पिताहमस्य जगतो
माता धाता पितामहः ॥ वेद्यं पवित्रमों
कार ऋक्साम यजुरेव च ॥१७॥ गति
र्भर्ता प्रभुः साक्षी निवासः शरणं सुहृ

हूतं॥ प्रभवः प्रलयस्थानं निधानं बीज
मव्ययं॥१८॥ तपाम्यहमहं वर्षं निगृ
ह्णाम्युत्सृजामि च॥ अमृतं चैव मृत्युश्च
सदसच्चाहमर्जुन॥१९॥ त्रैविद्या
मां सोमपाः पूतपापा यज्ञैरिष्ट्वा स्वर्गतिं
प्रार्थयंते॥ ते पुण्यमासाद्य सुरेंद्रलो

गी·
२८

कमश्नंति दिव्यान्दिवि देवभोगान् ॥ २०
ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं क्षीणेपु
ण्ये मर्त्यलोकं विशंति ॥ एवं त्रयीधर्म
मनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभं
ते ॥ २१ ॥ अनन्याश्चिंतयंतो मां ये जनाः
पर्युपासते ॥ तेषां नित्याभियुक्तानां यो

गक्षेमंवहाम्यहं॥२२॥येप्यन्यदेवताभक्ता
यजंतेश्रद्धयान्विताः॥तेपिमामेवकौंते
ययजंत्यविधिपूर्वकं॥२३॥अहंहिसर्व
यज्ञानांभोक्ताचप्रभुरेवच॥नतुमामः
भिजानंतितत्वेनातश्च्यवंतिते॥२४॥या
तिदेवव्रतादेवान्पितॄन्यांतिपितृव्रताः

गी॰
७५

भूतानि यांति भूतेज्या यांति मद्याजि-
नोपि मां ॥ २५ ॥ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो
मे भक्त्या प्रयच्छति ॥ तदहं भक्त्युपहृ-
तमश्नामि प्रयतात्मनः ॥ २६ ॥ यत्करो-
षि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ॥
यत्तपस्यसि कौंतेय तत्कुरुष्व मदर्प-

णं ॥२७॥ शुभाशुभफलैरेवंमोक्ष्यसेक
र्मबंधनैः ॥ संन्यासयोगयुक्तात्माविमु
क्तोमामुपैष्यसि ॥२८॥ समोहंसर्वभूते
षुनमेद्वेष्योस्तिनप्रियः ॥ येभजंतित
मांभक्त्यामयितेतेषुचाप्यहं ॥२९॥ अ
पिचेत्सुदुराचारोभजतेमामनन्यभा

गी.
८.

क्॥ साधुरेवसमंतव्यः सम्यग्व्यवसि
तोहिसः॥३०॥क्षिप्रंभवतिधर्मात्माशश
च्छांतिंनिगच्छति॥कौंतेयप्रतिजानी
हिनमेभक्तःप्रणश्यति॥३१॥मांहिपार्थ
व्यपाश्रित्ययेपिस्युःपापयोनयः॥स्त्रि
योवैश्यास्तथाशूद्रास्तेपियांतिपरां

गतिं ॥ ३२ ॥ किंपुनर्ब्राह्मणाःपुण्याभ
क्ताराजर्षयस्तथा ॥ अनित्यमसुखंलो
कमिमंप्राप्यभजस्वमां ॥ ३३ ॥ मन्मनाभ
वमद्भक्तोमद्याजीमांनमस्कुरु ॥ मामे
वैष्यसियुक्त्वैवमात्मानंमत्परायणः प ३४
इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मवि

द्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादे
राजविद्याराजगुह्ययोगोनामनवमोध्या
यः॥९॥श्रीभगवानुवाच॥भूयएवमहा
बाहोशृणुमेपरमंवचः॥यत्तेहंप्रीय
माणायवक्ष्यामिहितकाम्यया॥१॥नमे
विदुःसुरगणाःप्रभवंनमहर्षयः॥

अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च सर्वे-
शः ॥२॥ यो मामजमनादिं च वेत्ति लोक
महेश्वरं ॥ असंमूढः स मर्त्येषु सर्वपा-
पैः प्रमुच्यते ॥३॥ बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहः
क्षमा सत्यं दमः शमः ॥ सुखं दुःखं भ-
वो भावो भयं चाभयमेव च ॥४॥ अहिं-

गी॰
८२

ना

सासमतातुष्टिस्तपोदानंयशोयशः॥
भवंतिभावाभूतानांमत्तएवपृथग्वि
धाः॥५॥महर्षयःसप्तपूर्वेचत्वारोमन
वस्तथा॥मद्भावामानसाजातयेषांलो
कइमाःप्रजाः॥६॥एतांविभूतियोगंच
ममयोवेत्तितत्वतः॥सोविकंपेनयोगे

नयुज्यतेनात्रसंशयः ॥७॥ अहंसर्वस्यप्र
भवोमत्तःसर्वंप्रवर्तते ॥ इतिमत्वाभज
न्तेमांबुधाभावसमन्विताः ॥८॥ मच्चित्ताम
द्गतप्राणाःबोधयंतःपरस्परं ॥ कथयं
तश्चमांनित्यंतुष्यंतिचरमंतिच ॥९॥
तेषांसततयुक्तानांभजतांप्रीतिपूर्व

म

गी०
८२

के ॥ ददामि बुद्धियोगं तं येन मामुपयांति
ते ॥ १० ॥ तेषामेवानुकंपार्थमहमज्ञान
जं तमः ॥ नाशयाम्यात्मभावस्थो ज्ञानदी
पेन भास्वता ॥ ११ ॥ अर्जुन उवाच ॥ परं ब्रह्म पं
धाम पवित्रं परमं भवान् ॥ पुरुषं शा
श्वतं दिव्यमादिदेवमजं विभुं ॥ १२ ॥ आ

हुस्त्वामृषयः सर्वे देवर्षिर्नारदस्तथा ॥
असितो देवलो व्यासः स्वयं चैव ब्रवीषि
मे ॥ १३ ॥ सर्वमेतदृतं मन्ये यन्मां वदसि
केशव ॥ न हि ते भगवन्व्यक्तिं विदुर्देवा
न दानवा ॥ १४ ॥ स्वयमेवात्मनात्मानं वे
त्थ त्वं पुरुषोत्तम ॥ भूतभावन भूतेश दे

गी॰
८५

वदेवजगत्पते ॥१५॥ वक्तुमर्हस्यशेषे-
णदिव्याह्यात्मविभूतयः ॥ याभिर्विभू-
तिभिर्लोकानिमांस्त्वंव्याप्यतिष्ठसि ॥
कथंविद्यामहंयोगिंस्त्वांसदापरिचि-
न्तयन् ॥ केषुकेषुचभावेषुचिंत्योसिभ-
गवन्मया ॥१७॥ विस्तरेणात्मनोयोगंवि

यो

१६

भूतिंचजनार्दन॥भूयःकथयतृप्तिर्हि
शृण्वतोनास्तिमेमृतं॥१८॥श्रीभगवा
नुवाच॥हंततेकथयिष्यामिदिव्याह्या
त्मविभूतयः॥प्राधान्यतःकुरुश्रेष्ठना
स्त्यंतोविस्तरस्यमे॥१९॥अहमात्मागुडा
केशसर्वभूताशयस्थितः॥अहमादि

श्चमध्यंचभूतानामंतएवच॥२०॥आदि-
त्यानामहंविष्णुर्ज्योतिषांरविरंशुमा-
न्॥मरीचिर्मरुतामस्मिनक्षत्राणामह-
हंशशी॥२१॥वेदानांसामवेदोस्मिदे-
वानामस्मिवासवः॥इंद्रियाणांमन
श्चास्मिभूतानामस्मिचेतना॥२२॥रु

द्राणांशंकरश्चास्मिवित्तेशोयक्षरक्ष
सां॥ वसूनांपावकश्चास्मिमेरुःशिख
रिणामहं॥२३॥पुरोधसांचमुख्यंमां
विद्धिपार्थबृहस्पतिं॥सेनानीनामहं
स्कंदःसरसामस्मिसागरः॥२४॥म
हर्षीणांभृगुरहंगिरामस्म्येकमक्ष

रं॥यज्ञानांजपयज्ञोस्मिस्थावराणांहि
मालयः॥२५॥अश्वत्थःसर्ववृक्षाणांदे
वर्षीणांचनारदः॥गंधर्वाणांचित्ररः
थःसिद्धानांकपिलोमुनिः॥उच्चैःश्रव
समश्वानांविद्धिमाममृतोद्भवं॥ऐरा
वतंगजेंद्राणांनराणांचनराधिपं॥२

ग्राणधानामहंवज्रंधेन्वनामस्मिका
मधुक॥ प्रजनस्वास्मिकंदर्पः सर्पा
णामस्मिवासुकिः॥ २८॥ अनंतस्वा
स्मिनागानांवरुणोयादसामहं॥ पि
तृणामर्यमाचास्मियमःसंयमताम
हं॥ २९॥ प्रह्लादस्वास्मिदैत्यानांकाल

कलयतामहं॥ मृगाणांचमृगेंद्रोहंवै
नतेयश्चपक्षिणां॥३०॥पवनःपवतां
मस्मिरामःशस्त्रभृतामहं॥ झषाणां
मकरश्चास्मिस्रोतसामस्मिजाह्न
वी॥३१॥सर्गाणामादिरंतश्चमध्यंचै
वाहमर्जुन॥अध्यात्मविद्याविद्यानां

वादःप्रवदतामहं ॥ ३२ ॥ अक्षराणाम
कारोस्मिद्वंद्वःसामासिकस्यच ॥ अह
मेवाक्षयःकालोधाताहंविश्वतोमु
खः ॥ ३३ ॥ मृत्युःसर्वहरश्चाहमुद्भवश्च
भविष्यतां ॥ कीर्तिःश्रीर्वाक्चनारीणां
स्मृतिर्मेधाधृतिःक्षमा ॥ ३४ ॥ बृहत्सा

मत्तथासाम्नांगायत्रीछंदसामहं॥
मासानांमार्गशीर्षोहमृतूनांकुसु-
माकरः॥३५॥द्यूतंछलयतामस्मिते
जस्तेजस्विनामहं॥जयोस्मिव्यवसा
योस्मिसत्वंसत्ववतामहं॥३६॥वृष्णी
नांवासुदेवोस्मिपांडवानांधनंजयः

मुनीनामप्यहंव्यासःकवीनामुश
नाःकवीः॥३७॥दंडोदमयतामस्मिनी
तिरस्मिजिगीषतां॥मौनंचैवास्मिगु
ह्यानांज्ञानंज्ञानवतामहं॥३८॥यच्चा
पिसर्वभूतानांबीजंतदहमर्जुन॥न
तदस्तिविनायत्स्यान्मयाभूतंचराच

गी. ८९

रे॥३९॥नांतोस्तिममदिव्यानांविभूती
नांपरंतप॥एषतूद्देशतःप्रोक्तोविभूते
र्विस्तरोमया॥४०॥यद्यद्विभूतिमत्सत्वं
श्रीमदूर्जितमेववा॥तत्तदेवावगच्छ
त्वंममतेजोंशसंभवं॥४१॥अथवाब
हुनैतेनकिंज्ञातेनतवार्जुन॥विष्टभ्या

हमिदंकृत्स्नमेकांशेनस्थितोजगत ॥ इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायायोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेविभूतियोगोनामदशमोध्यायः ॥१०॥ अर्जुनउवाच ॥ मदनुग्रहायपरमंगुह्यमध्यात्मसंज्ञितं ॥ यत्वयोक्तंवचस्तेनमोहोयंवि

गी॰
११॰
९४

गतो मम ॥ १ ॥ भवाप्ययौ हि भूतानां श्रु-
तौ विस्तरशो मया । त्वत्तः कमलपत्रा-
क्ष माहात्म्यमपि चाव्ययं ॥ २ ॥ एवमेत-
द्यथात्थ त्वमात्मानं परमेश्वर ॥ द्रष्टुमिच्छा-
मि ते रूपमैश्वरं पुरुषोत्तम ॥ ३ ॥ मन्यसे
यदि तच्छक्यं मया द्रष्टुमिति प्रभो ॥ योगे-

गेश्वरततोमेत्वंदर्शयात्मानमव्ययं ॥
श्रीभगवानुवाच पश्यमेपार्थरूपाणि
शतशोथसहस्रशः ॥ नानाविधानि
दिव्यानिनानावर्णाकृतीनिच ॥५॥ प
श्यादित्यान्वसून्रुद्रानश्विनौमरुत
स्तथा ॥ बहून्यदृष्टपूर्वाणिपश्याश्चर्या

णिभारत ॥ ६ ॥ इहैकस्थंजगत्कृत्स्नं
पश्याद्यसचराचरं ॥ ममदेहेगुडाकेश
यच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि ॥ ७ ॥ नतुमांश
क्यसेद्रष्टुमनेनैवस्वचक्षुषा ॥ दिव्यंद
दामितेचक्षुः पश्यमेयोगमैश्वरं ॥ ८ ॥
संजयउवाच ॥ एवमुक्त्वाततोराजन्महा

योगेश्वरो हरिः॥ दर्शयामासपार्थाय
परमंरूपमैश्वरं॥ ९॥ अनेकवक्त्रनय
नमनेकाद्भुतदर्शनं॥ अनेकदिव्याभर
णंदिव्यानेकोद्यतायुधं॥ १०॥ दिव्यमा
ल्यांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनं॥ सर्वा
श्चर्यमयंदेवमनंतंविश्वतोमुखं॥ दि

गी.
९२

विसूर्यसहस्रस्यभवेद्युगपदुत्थिता ॥
यदिभाःसदृशीसास्याद्भासस्तस्यमहा
त्मनः ॥ १२ ॥ तत्रैकस्थंजगत्कृत्स्नंप्रविभ
क्तमनेकधा ॥ अपश्यद्देवदेवस्यशरीरे
पाण्डवस्तदा ॥ १३ ॥ ततःसविस्मयावि
ष्टोहृष्टरोमाधनंजयः ॥ प्रणम्यशिरसा ।

सादेवंकृतांजलिरभाषत ॥१४॥ अर्ज्जु
नउवाच ॥ पश्यामिदेवांस्तवदेवदेहेस
र्वांस्तथाभूतविशेषसंघान् ॥ ब्रह्माण
मीशंकमलासनस्थमृषींश्चसर्वानु
रगांश्चदिव्यान ॥१५॥ अनेकबाहूदर
वक्त्रनेत्रंपश्यामित्वांसर्वतोनंतरूप

नांतंनमध्यंनपुनस्तवादिंपश्यामिवि
श्वेश्वरविश्वरूप ॥१६॥ किरीटिनंगदिनं
चक्रिणंचतेजोराशिंसर्वतोदीप्तिमं
तं ॥ पश्यामित्वांदुर्निरीक्ष्यंसमंताद्दी
प्तानलार्कद्युतिमप्रमेयं ॥१७॥ त्वमक्ष
रंपरमंवेदितव्यंत्वमस्यविश्वस्यपरं

निधाने॥ त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता॥
सनातनस्त्वं पुरुषो मतो मे॥१८॥ अ
नादिमध्यांतमनंतवीर्यमनंतबाहुं
शशिसूर्यनेत्रं॥ पश्यामित्वांदीप्तहु
ताशवक्त्रं स्वतेजसा विश्वमिदं तपंतं
द्यावापृथिव्योरिदमंतरं हि व्याप्तमेक

१९

यैकेन दिशश्च सर्वाः॥ दृष्ट्वाद्भुतं रूपमु
ग्रं तवेदं लोकत्रयं प्रव्यथितं महात्मन्
अमी हि त्वां सुरसंघा विशंति केचिद्भी
ताः प्रांजलयो गृणंति॥ स्वस्तीत्युक्त्वा
महर्षिसिद्धसंघाः स्तुवंति त्वां स्तुतिभिः
पुष्कलाभिः॥ २१॥ रुद्रादित्या वसवो ये

वसाध्याविश्वेश्विनौमरुतश्चोष्मपाश्च
गंधर्वयक्षाःसुरसिद्धसंघाःवीक्षंते
त्वांविस्मिताश्चैवसर्वे ॥२२॥ रूपंमहत्ते
बहुवक्त्रनेत्रंमहाबाहोबहुबाहूरुपा
दं ॥ बहूदरंबहुदंष्ट्राकरालंदृष्ट्वालो
काःप्रव्यथितास्तथाहं ॥२३॥ नभः

स्पृशंदीप्तमनेकवर्णंव्यात्ताननंदीप्तवि
शालनेत्रं॥ दृष्ट्वाहित्वांप्रव्यथितांतरा
त्माधृतिंनविंदामिशमंचविष्णो॥२४॥
दंष्ट्राकरालानिचतेमुखानिदृष्ट्वैव
कालानलसंनिभानि॥ दिशोनजाने
नलभेचशर्मप्रसीददेवेशजगन्निवा

म॥२५॥अमीचत्वांधृतराष्ट्रस्यपुत्राःस
र्वेसहैवावनिपालसंघैः॥भीष्मोद्रो
णःसूतपुत्रस्तथासौसहास्मदीयैर
पियोधमुख्यैः॥२६॥वक्त्राणितेत्वर
माणाविशंतिदंष्ट्राकरालानिभया
नकानि॥केचिद्विलग्नादशनांतरेषु

गी.
२६

संदृश्यंतेचूर्णितैरुत्तमांगैः॥२७॥यथा
नदीनांबहवोंबुवेगाःसमुद्रमेवाभिमु
खाद्रवंति॥तथातवामीनरलोकवी
राविशंतिवक्त्राण्यभिविज्वलंतिः॥२८
यथाप्रदीप्तंज्वलनंपतंगाविशंतिना
शायसमृद्धवेगाः॥तथैवनाशाय।

८

विशंतिलोकास्तवापिवक्त्राणिसमृ
द्धवेगाः॥२९॥लेलिह्यसेग्रसमानःस
मंताल्लोकान्समग्रान्वदनैर्ज्वलद्भिः॥
तेजोभिरापूर्यजगत्समग्रंभासस्तवो
ग्राःप्रतपंतिविष्णो॥३०॥आख्याहिमे
कोभवानुग्ररूपोनमोस्तुतेदेववरप्र

गी.
९७

सीद ॥ विज्ञातुमिच्छामि भवंतमाद्यंन
हि प्रजानामि तव प्रवृत्तिं ॥ ३१ ॥ श्रीभग॰
वानुवाच ॥ कालोस्मि लोकक्षयकृत्प्र
वृद्धो लोकान्समाहर्तुमिह प्रवृत्तः
ऋतेपि त्वां न भविष्यंति सर्वे येवस्थि
ताः प्रत्यनीकेषु योधाः ॥ ३२ ॥ तस्मात्त्व

मुत्तिष्ठ यशो लभस्व जित्वा शत्रुं भुंक्ष्व
राज्यं समृद्धं ॥ मयैवैते निहताः पूर्वमेव
निमित्तमात्रं भव सव्यसाचिन् ॥ ३३ ॥
द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च कर्णं तथा
न्यानपि योधवीरान् ॥ मया हतांस्त्वं ज
हि मा व्यथिष्ठा युध्यस्व जेतासि रणे स

गी॰
९८

पत्नान्॥ ३४ ॥ संजय उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा
वचनंकेशवस्यकृतांजलिर्वेपमानः
किरीटी॥ नमस्कृत्वाभूयएवाहकृष्णं
सगद्गदंभीतभीतःप्रणम्य॥ ३५ ॥ अर्जु
नउवाच॥ स्थानेहृषीकेशतवप्रकी
र्त्याजगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यतेच॥ रक्षांसि

भीतानिदिशोद्रवंतिसर्वेनमस्यंतिच
सिद्धसंघाः ॥३६॥ कस्माच्चतेननमेर
न्महात्मन्गरीयसेब्रह्मणोप्यादिक
र्त्रे ॥ अनंतदेवेशजगन्निवासत्वमक्षरं
सदसत्तत्परंयत् ॥३७॥ त्वमादिदेवःपु
रुषःपुराणस्त्वमस्यविश्वस्यपरंनिधानं

100

गी.
९९

धानं ॥ वेत्तासि वेद्यं च परं च धाम त्वया तत
तं विश्वमनंतरूप ॥ ३८ ॥ वायुर्यमोग्निर्व
रुणः शशांकः प्रजापतिस्त्वं प्रपिता
महश्च ॥ नमो नमस्तेस्तु सहस्रकृत्वः
पुनश्च भूयोपि नमो नमस्ते ॥ ३९ ॥ नमः
पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते नमोस्तु ते सर्वत

एव सर्व ॥ अनंतवीर्यामितविक्रमस्त्वं
सर्वं समाप्नोषि ततोसि सर्वः ॥ ४० ॥ स
खेति मत्वा प्रसभं यदुक्तं हे कृष्ण हे या
दव हे सखेति ॥ अजानता महिमानं त
वेदं मया प्रमादात्प्रणयेन वापि ॥ ४१ ॥
यच्चावहासार्थमसत्कृतोसि विहार

गी.
१

शय्यासनभोजनेषु॥ एकोथवाप्यच्यु
ततत्समक्षंतत्क्षामयेत्वामहमप्रमेय
पितासिलोकस्यचराचरस्यत्वमस्यपू
ज्यश्चगुरुर्गरीयान्॥ नत्वत्समोस्त्यभ्य
धिकःकुतोन्योलोकत्रयेप्यप्रतिमप्र-
भाव॥४३॥ तस्मात्प्रणम्यप्रणिधाय

कायंप्रसादयेत्वामहमीशमीड्यं॥पि
तेवपुत्रस्यसखेवसख्युःप्रियःप्रियाया
र्हसिदेवसोढुं॥४४॥अदृष्टपूर्वंहृषि
तोस्मिदृष्ट्वाभयेनचप्रव्यथितंमनोमे
तदेवमेदर्शयदेवरूपंप्रसीददेवेशज
गन्निवास॥४५॥किरीटिनंगदिनंचक्र

इछामित्वांद्रष्टुमहंतथैव।तेनैव
रूपेणचतुर्भुजेनसहस्रबाहोभवविश्व
मूर्ते॥४६॥श्रीभगवानुवाच मयाप्रसन्नेन
तवार्जुनेदंरूपंपरंदर्शितमात्मयोगात्
तेजोमयंविश्वमनंतमाद्यंयन्मेत्वदन्येन
नदृष्टपूर्वं॥नवेदयज्ञाध्ययनैर्नदानैर्न·

वक्रियाभिर्नतपोभिरुग्रैः॥ एवंरूपःश
क्यअहंनृलोकेद्रष्टुंत्वदन्येनकुरुप्रवी
र॥४८॥मातेव्यथामाचविमूढभावो
दृष्ट्वारूपंघोरमीदृङ्ममेदं॥व्यपेतभीः
प्रीतमनाःपुनस्त्वंतदेवमेरूपमिदंप्र
पश्य संजयउवाच इत्यर्जुनंवासुदेवस्तथो

कास्वकंरूपंदर्शयामासभूयः॥ आश्वासयामासचभीतमेनंभूत्वापुनःसौम्यवपुर्महात्मा॥५०॥ अर्जुनउवाच दृष्ट्वेदंमानुषंरूपंतवसौम्यंजनार्दन॥ इदानीमस्मिसंवृत्तःसचेताःप्रकृतिंगतः॥५१॥ श्रीभगवानुवाच॥ सुदुर्दर्शमिदंरूपंदृष्ट्व

वानसि यन्मम ॥ देवा अप्यस्य रूपस्य नि
त्यं दर्शनकांक्षिणः ॥५२॥ नाहं वेदैर्न त
पसा न दानेन न चेज्यया ॥ शक्य एवंवि
धो द्रष्टुं दृष्टवानसि मां यथा ॥५३॥ भक्त्या
त्वनन्यया शक्य अहमेवंविधोर्ज्जुन ॥ ज्ञा
तुं द्रष्टुं च तत्वेन प्रवेष्टुं च परंतप ॥५४॥

मत्कर्मकृन्मत्परमो मद्भक्तः संगवर्जि-
तः ॥ निर्वैरः सर्वभूतेषु यः समामेति पांडव

५५

इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे विश्व-
रूपदर्शनंनामैकादशोध्यायः ॥११॥ अर्जुन
उवाच ॥ एवंसततयुक्ता ये भक्तास्त्वांप

र्युपासते॥ येचाप्यक्षरमव्यक्तंतेषांको
योगवित्तमाः॥१॥श्रीभगवानुवाच॥ म
य्यावेश्यमनोयेमांनित्ययुक्ताउपास
ते॥ श्रद्धयापरयोपेतास्तेमेयुक्ततमा
मताः॥२॥ येत्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं
पर्युपासते॥ सर्वत्रगमचिंत्यंचकूट॰

गी.
८४

स्थमचलंध्रुवं ॥ ३ ॥ संनियम्येंद्रियग्रामं
सर्वत्रसमबुद्धयः ॥ तेप्राप्नुवंतिमामेवस
र्वभूतहितेरताः ॥ ४ ॥ क्लेशोधिकतरस्ते
षामव्यक्तासक्तचेतसां ॥ अव्यक्ताहिग
तिर्दुःखंदेहवद्भिरवाप्यते ॥ ५ ॥ येतुसर्वा
णिकर्माणिमयिसंन्यस्यमत्पराः ॥ अन

न्येनैवयोगेनमांध्यायंतउपासते॥६॥
तेषामहंसमुद्धर्तामृत्युसंसारसागरा
त्॥भवामिनचिरात्पार्थमय्यावेशि
तचेतसां॥७॥मय्येवमनआधत्स्वमयि
बुद्धिंनिवेशय॥निवसिष्यसिमय्येव
अतऊर्ध्वंनसंशयः॥८॥अथचित्तंसमा

गी.
१०५

धातुंनशक्नोषिमयिस्थिरं॥अभ्यास
योगेनततोमामिच्छाप्तुंधनंजय॥अभ्या
सेप्यसमर्थोसिमत्कर्मपरमोभव॥मद
र्थमपिकर्माणिकुर्वन्सिद्धिमवाप्स्य
सि॥१०॥अथैतदप्यशक्तोसिकर्तुंमद्यो
गमाश्रितः॥सर्वकर्मफलत्यागंततः।

कुरु यतात्मवान् ॥११॥ श्रेयो हि ज्ञानम
भ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानं विशिष्यति ॥ ध्याना
त्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छांतिरनंतरं
अद्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुण एव च
निर्ममो निरहंकारः समदुःखसुखः
क्षमी ॥१३॥ संतुष्टः सततं योगी यता ।

गी. ९६

मादृढनिश्चयः॥ मय्यर्पितमनोबुद्धि
र्यो मद्भक्तः स मे प्रियः॥१४॥ यस्मान्नो
द्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः॥
हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तो यः स च मे प्रि
यः॥१५॥ अनपेक्षः शुचिर्दक्ष उदासीनो
गतव्यथः॥ सर्वारम्भपरित्यागी यो मद्भ

क्तः स मे प्रियः ॥१६॥ यो न हृष्यति न द्वे
ष्टि न शोचति न कांक्षति ॥ शुभाशुभप
रित्यागी भक्तिमान्यः स मे प्रियः ॥१७॥
समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमा
नयोः ॥ शीतोष्णसुखदुःखेषु समः सं
गविवर्जितः ॥१८॥ तुल्यनिंदास्तुति

गी.
१२

मौनी संतुष्टो येन केन चित् ॥ अनिके
तः स्थिरमतिर्भक्तिमान्मे प्रियो नरः ॥
ये तु धर्म्यामृतमिदं यथोक्तं पर्युपास
ते ॥ श्रद्दधाना मत्परमा भक्तास्तेतीव मे
प्रियाः ॥ २० ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनि
षत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृ

९९

स्यार्जुनसंवादेभक्तियोगोनामद्वाद

शोध्यायः ॥१२॥ अर्जुनउवाच ॥ प्रकृतिं

पुरुषंचैवक्षेत्रंक्षेत्रज्ञमेवच ॥ एतद्वेदि

तुमिच्छामिज्ञानंज्ञेयंचकेशव ॥ १ श्री

भगवानुवाच ॥ इदंशरीरंकौंतेयक्षेत्र

मित्यभिधीयते ॥ एतद्योवेत्तितंप्राहुः

गी. १८

तेद्यतमितितद्विदुः ॥२॥ तेद्यतेचापिमे
विद्धिमेवतेद्यशुभारत ॥ तेद्यतेद्यता ।
योतेनयतत्तानेमतममम ॥३॥ तेत्वा ।
द्येयद्यगाहकयद्विकारीयतश्चयत
मवयायत्यभावश्चतमसामवनेमश्र
ण ॥४॥ स्रोधमिवेकधागीतेद्धदोमि ।

विविधैः पृथक्॥ ब्रह्मसूत्रपदैश्चैवहेतु
मद्भिर्विनिश्चितैः॥५॥ महाभूतान्यहं
कारोबुद्धिरव्यक्तमेवच॥ इंद्रियाणिद
शैकंचपंचचेंद्रियगोचराः॥६॥ इच्छाद्वे
षःसुखंदुःखंसंघातश्चेतनाधृतिः॥
एतत्क्षेत्रंसमासेनसविकारमुदाहृ

गी॰
११५

ते ॥ ७ ॥ अमानित्वमदंभित्वमहिंसा क्षां
तिरार्जवं ॥ आचार्योपासनं शौचं स्थै-
र्यमात्मविनिग्रहः ॥ ८ ॥ इंद्रियार्थेषु
वैराग्यमनहंकार एव च ॥ जन्ममृत्युज
राव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं ॥ ९ ॥ असक्
तिरनभिष्वंगः पुत्रदारगृहादिषु ॥

नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्ति
षु ॥१०॥ मयि चानन्ययोगेन भक्तिरव्य
भिचारिणी ॥ विविक्तदेशसेवित्वमर
तिर्जनसंसदि ॥११॥ अध्यात्मज्ञाननि
त्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शनं ॥ एतज्ज्ञानमि
ति प्रोक्तमज्ञानं यदतोन्यथा ॥१२॥ ज्ञे

गी॰
११

ये यत्तत्प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वामृतमश्नुते
अनादिमत्परंब्रह्मनसत्तन्नासदुच्यते ।
सर्वतःपाणिपादंतत्सर्वतोक्षिशिरोमु
खं ॥ सर्वतःश्रुतिमल्लोकेसर्वमावृत्य
तिष्ठति ॥ १४ ॥ सर्वेन्द्रियगुणाभाससर्वे
न्द्रियविवर्जितं ॥ असक्तंसर्वभृच्चैवनि॰

९२

र्गुणंगुणभोक्तृच॥१५॥बहिरंतश्चभू
तानामचरंचरमेवच॥सूक्ष्मत्वात्तद
विज्ञेयंदूरस्थंचांतिकेचतत्॥१६॥अ
विभक्तंचभूतेषुविभक्तमिवचस्थितं
भूतभर्तृचतज्ज्ञेयंग्रसिष्णुप्रभविष्णुच
ज्योतिषामपितज्ज्योतिस्तमसःपरमु

गी.
११२
म

च्यते॥ज्ञानंज्ञेयंज्ञानगम्यंहृदिसर्वस्य
विष्ठितं॥१७॥इतिक्षेत्रंतथाज्ञानंज्ञेयं
चोक्तंसमासतः॥मद्भक्तएतद्विज्ञायम
द्भावायोपपद्यते॥१८॥प्रकृतिंपुरुषं
चैवविद्ध्यनादीउभावपि॥विकारां
श्चगुणांश्चैवविद्धिप्रकृतिसंभवान्

२.

कार्यकारणकर्तृत्वे हेतुः प्रकृतिरु
च्यते॥ पुरुषः सुखदुःखानां भोक्तृत्वे
हेतुरुच्यते॥२०॥ पुरुषः प्रकृतिस्थो हि
भुंक्ते प्रकृतिजान्गुणान्॥ कारणं गु
णसंगोस्य सदसद्योनिजन्मसु॥२१॥
उपद्रष्टानुमंता च भर्ता भोक्ता महेश्व

रः ॥ परमात्मेति चाप्युक्तो देहेस्मिन्पुरुषः परः ॥ २३ ॥ य एवं वेत्ति पुरुषं प्रकृतिं च गुणैः सह ॥ सर्वथा वर्तमानोपि न स भूयोभिजायते ॥ २४ ॥ ध्यानेनात्मनि पश्यंति केचिदात्मानमात्मना ॥ अन्ये सांख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे ॥ २५ ॥

न्येत्वेवमजानंतःश्रुत्वान्येभ्यउपास-
ते॥तेपिचांतितरंत्येवमृत्युंश्रुतिपरा
यणाः॥२६॥यावत्संजायतेकिंचित्स
त्वंस्थावरजंगमं॥क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगा
त्तद्विद्धिभरतर्षभ॥२७॥समंसर्वेषुभू
तेषुतिष्ठंतंपरमेश्वरं॥विनश्यत्स्ववि

नश्यंतेयःपश्यतिसपश्यति॥२७॥सम
पश्यन्हिसर्वत्रसमवस्थितमीश्वरं॥न
हिनस्त्यात्मनात्मानंततोयातिपरांग
तिं॥२८॥प्रकृत्यैवचकर्माणिक्रियमा
णानिसर्वशः॥यःपश्यतितथात्मानम
कर्तारंसपश्यति॥२९॥यदाभूतपृथ।

न

भावमेकस्थमनुपश्यति॥ततएवच
विस्तारंब्रह्मसंपद्यतेतदा॥३०॥अनादि
त्वान्निर्गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः॥
शरीरस्थोपिकौंतेयनकरोतिनलि
प्यते॥३१॥यथासर्वगतंसौक्ष्म्यादाका
शंनोपलिप्यते॥सर्वत्रावस्थितोदेहे

तथात्मा नोपलिप्यते ॥ ३३ ॥ यथा प्रकाशयत्येकः कृत्स्नं लोकमिमं रविः । क्षेत्रं क्षेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाशयति भारत ॥ ३४ ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमंतरं ज्ञानचक्षुषा ॥ भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदुर्यान्ति ते परं ॥ ३५ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासु

पनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्री ।
कृष्णार्जुनसंवादेक्षेत्रक्षेत्रज्ञनिर्देश
योगोनामत्रयोदशोध्यायः ॥१३॥ श्रीभ
गवानुवाच ॥ परंभूयःप्रवक्ष्यामिज्ञा
नानांज्ञानमुत्तमं ॥ यज्ज्ञात्वामुनयः
सर्वेपरांसिद्धिमितोगताः ॥१॥ इदं ।

ज्ञानमुपाश्रित्यममसाधर्म्यमागताः
सर्गेपिनोपजायंतेप्रलयेनव्यथंति
च ॥२॥ ममयोनिर्महद्ब्रह्मतस्मिन्गर्भं
दधाम्यहं ॥ संभवः सर्वभूतानांततोभ
वतिभारत ॥३॥ सर्वयोनिषुकौंतेय
मूर्तयः संभवंतियाः ॥ तासांब्रह्ममहद्

योनिरहंबीजप्रदःपिता ॥४॥ सत्वंर-
जस्तमइतिगुणाःप्रकृतिसंभवाः ॥
निबध्नंतिमहाबाहोदेहेदेहिनमव्य-
यं ॥५॥ तत्रसत्वंनिर्मलत्वात्प्रकाश-
कमनामयं ॥ सुखसंगेनबध्नातिज्ञा-
नसंगेनचानघ ॥६॥ रजोरागात्मकं

गी.
११६

विद्धि तृष्णासंगसमुद्भवं ॥ तन्निबध्ना
ति कौंतेय कर्मसंगेन देहिनं ॥ ७ ॥ त
मस्त्वज्ञानजं विद्धि मोहनं सर्वदेहि
नां ॥ प्रमादालस्यनिद्राभिस्तन्निबध्ना
ति भारत ॥ ८ ॥ सत्त्वं सुखे संजयति र
जः कर्माणि भारत ॥ ज्ञानमावृत्य तु

तमः प्रमादेसंजयत्युत ॥९॥ रजस्तमश्चा
भिभूय सत्वं भवति भारत ॥ रजः स
त्वं तमश्चैव तमः सत्वं रजस्तथा ॥१०॥
सर्वद्वारेषु देहेस्मिन्प्रकाश उपजाय
ते ॥ ज्ञानं यदा तदा विद्याद्विवृद्धं सत्वमि
त्युत ॥ लोभः प्रवृत्तिरारंभः कर्मणाम

ग

गी.

११७ ग

शंस्पृहाः ॥ रजस्येतानिजायंतेविवृद्धे
भरतर्षभ ॥१२॥ अप्रकाशोप्रवृत्तिश्चप्र
मादोमोहएवच ॥ तमस्येतानिजायं
तेविवृद्धेकुरुनंदन ॥१३॥ यदासत्वेप्र
वृद्धेतुप्रलयंयातिदेहभृत् ॥ तदोत्तम
विदांलोकानमलान्प्रतिपद्यते ॥१४॥

जसिप्रलयंगत्वाकर्मसंगिषुजायते ॥
तथाप्रलीनस्तमसिमूढयोनिषुजा ॥
यते ॥ १५ ॥ कर्मणःसुकृतस्याहुःसा
त्विकंनिर्मलंफलं ॥ रजसस्तुफलंदुः
खमज्ञानंतमसःफलं ॥ १६ ॥ सत्वात्सं
जायतेज्ञानंरजसोलोभएवच ॥ प्रमा

दमोहौतमसोभवतोज्ञानमेवच॥१७॥
ऊर्ध्वंगच्छंतिसत्वस्थामध्येतिष्ठंतिरा॰
जसाः॥जघन्यगुणवृत्तिस्थाअधोगा॰
च्छंतितामसाः॥१८॥नान्यंगुणेभ्यःकर्ता
रंयदाद्रष्टानुपश्यति॥गुणेभ्यश्चपरं॰
वेत्तिमद्भावंसोधिगच्छति॥१९॥गुणाने

नावतीत्यत्रीन्देहीदेहसमुद्भवान् ॥ जन्म
मृत्युजराउःखैर्विमुक्तोमृतमश्नुते ॥
अर्जुनउवाच ॥ कैर्लिंगैस्त्रीन्गुणानेता
नतीतो भवति प्रभो ॥ किमाचारः कथं
चैतांस्त्रीन्गुणानतिवर्त्तते ॥ २१ ॥ श्रीभग
वानुवाच ॥ प्रकाशं च प्रवृत्तिं च मोहमेव

२०

चपांडव॥ नद्वेष्टिसंप्रवृत्तानिननिवृ
त्तानिकांक्षति॥२२॥उदासीनवदा
सीनोगुणैर्योनविचाल्यते॥गुणा
वर्तंतइत्येवयोवतिष्ठतिनेंगते॥२३॥
समदुःखसुखःस्वस्थःसमलोष्टा
श्मकांचनः॥तुल्यप्रियाप्रियोधीर

ल्यनिंदात्मसंस्तुतिः ॥ २४ ॥ मानापमा
नयोस्तुल्यस्तुल्योमित्रारिपक्षयोः ॥
सर्वारंभपरित्यागीगुणातीतःसउ
च्यते ॥ २५ ॥ मांचयोव्यभिचारेणभक्ति
योगेनसेवते ॥ सगुणान्समतीत्यैता
न्ब्रह्मभूयायकल्पते ॥ २६ ॥ ब्रह्मणोहि

गी॰
१२

प्रतिष्ठाहममृतस्याव्ययस्यच ॥ शा
श्वतस्यचधर्मस्यसुखस्यैकांतिकस्य
च ॥ २७ ॥ इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु
ब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जु
नसंवादेगुणत्रयविभागयोगोनामच
तुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ श्रीभगवानुवाच

ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थंप्राहुर
व्ययं॥छंदांसियस्यपर्णानियस्तंवे
दसवेदवित॥१॥अधश्चोर्ध्वंप्रसृता
स्तस्यशाखागुणप्रवृद्धाविषयप्रवा
लाः॥अधश्चमूलान्यनुसंततानिक
र्म्मानुबंधीनिमनुष्यलोके॥२॥नरूपम

गी.
१२२

स्येह तथोपलभ्यते नांतो न चादिर्नैव
संप्रतिष्ठा ॥ अश्वत्थमेनं सुविरूढमूल
मसंगशस्त्रेण दृढेन छित्वा ॥ ३ ॥ ततः
पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन्गता
न निवर्तंति भूयः ॥ तमेव चाद्यं पुरुषं
प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी

निर्मानमोहाजितसंगदोषाअध्या
त्मनित्याविनिवृत्तकामाः॥ द्वंद्वैर्विमु
क्ताःसुखदुःखसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाःपद
मव्ययंतत्॥५॥नतद्भासयतेसूर्योन
शशांकोनपावकः॥ यद्गत्वानिव
र्त्तंतेतद्धामपरमंमम॥६॥ममैवांशो

गी.
१२२

जीवलोकेजीवभूतःसनातनः॥म
नःषष्ठानींद्रियाणिप्रकृतिस्थानि
कर्षति॥७॥शरीरंयदवाप्नोतियच्चा
प्युत्क्रामतीश्वरः॥गृहीत्वैतानिसंया
तिवायुर्गंधानिवाशयात्॥८॥श्रोत्रं
चक्षुःस्पर्शनंचरसनंघ्राणमेवच॥अ

यिष्ठाय मनश्चायं विषयानुपसेवते ।
उत्क्रामंतं स्थितं वापि भुंजानं वा गुणा
न्वितं ॥ विमूढा नानुपश्यंति पश्यंति ।
ज्ञानचक्षुषः ॥१०॥ यतंतो योगिनश्चै
नं पश्यंत्यात्मन्यवस्थितं ॥ यतंतोप्य
कृतात्मानो नैनं पश्यंत्यचेतसः ॥११॥

यदादित्यगतंतेजोजगद्भासयतेखिलं
यच्चंद्रमसियच्चाग्नौतत्तेजोविद्धिमाम
कं॥१२॥गामाविश्यचभूतानिधारया
म्यहमोजसा॥पुष्णामिचौषधीःसर्वाः
सोमोभूत्वारसात्मकः॥१३॥अहंवैश्वा
नरोभूत्वाप्राणिनांदेहमाश्रितः॥प्रा

णापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्वि
धं ॥ १४ ॥ सर्वस्य चाहं हृदि संनिविष्टो म
त्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च ॥ वेदैश्च सर्वै
रहमेव वेद्यो वेदांतकृद्वेदविदेव चाहं
द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव
च ॥ क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोक्षर उ

च्यते ॥१६॥ उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मे
त्युदाहृतः ॥ यो लोकत्रयमाविश्य बि
भर्त्यव्यय ईश्वरः ॥१७॥ यस्मात्क्षरमती
तोहमक्षरादपि चोत्तमः ॥ अतोस्मि
लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः ॥१८
यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषो

त्तमं॥ ससर्वविद्भजतिमांसर्वभावेनभा
रत॥१९॥ इतिगुह्यतमंशास्त्रमिदमु
क्तंमयानघ॥ एतद्बुद्ध्वाबुद्धिमान्स्यात्
कृतकृत्यश्चभारत॥२०॥ इतिश्रीभग
वद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयो
गशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेपुरुषो

गी. १२५

त्तमयोगोनामपंचदशोध्यायः ॥१५॥ श्रीभ
गवानुवाच ॥ अभयंसत्वसंशुद्धिर्ज्ञान
योगव्यवस्थितिः ॥ दानंदमश्चयज्ञश्च
स्वाध्यायस्तपआर्जवं ॥१॥ अहिंसास
त्यमक्रोधस्त्यागःशांतिरपैशुनं ॥ दया
भूतेष्वलोलत्वंमार्दवंह्रीरचापलं ॥२॥

तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो नाति ।
मानिता ॥ भवंति संपदं दैवीमभिजा ।
तस्य भारत ॥ ३ ॥ दंभो दर्पोभिमानश्च ।
क्रोधः पारुष्यमेव च ॥ अज्ञानं चाभिजा
तस्य पार्थ संपदमासुरी ॥ ४ ॥ दैवी संप
द्विमोक्षाय निबंधायासुरी मता ॥ मा

शुचः संपदं दैवीमभिजातोसि पांडव
द्वौ भूतसर्गौ लोकेस्मिन्दैव आसुर ए
व च ॥ दैवो विस्तरशः प्रोक्तः आसुरं पा
र्थ मे शृणु ॥ ६ ॥ प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च ज
ना न विदुरासुराः ॥ शौचं नापि चाचा
रो न सत्यं तेषु विद्यते ॥ ७ ॥ असत्यमप्र

तिष्ठंतेजगदाहुरनीश्वरं॥अपरस्परसं
भूतंकिमन्यत्कामहैतुकं॥एतांदृष्टिम
वष्टभ्यनष्टात्मानोल्पबुद्धयः॥प्रभवं
त्युग्रकर्माणःक्षयायजगतोहिताः॥९
कामममाश्रित्यदुष्पूरंदंभमानमदा-
न्विताः॥मोहाद्गृहीत्वासद्ग्राहान्प्र-

गी.
१२३

र्तंते शुचिव्रता: ॥१०॥ चिंतामपरिमे-
यां च प्रलयांतामुपाश्रिता: । कामोप-
भोगपरमा एतावदिति निश्चिता: ॥१
आशापाशशतैर्बद्धा: कामक्रोधप-
रायणा: ॥ ईहंते कामभोगार्थमन्या-
येनार्थसंचयान ॥१२॥ इदमद्य मया-

१

लब्धमिमंप्राप्स्येमनोरथं ॥ इदमस्ती
दमपिमेभविष्यतिपुनर्धनं ॥ १३ ॥ असौ
मयाहतःशत्रुर्हनिष्येचापरानपि ॥ ई
श्वरोहमहंभोगीसिद्धोहंबलवान्सु
खी ॥ १४ ॥ आढ्योभिजनवानस्मिको
न्योस्तिसदृशोमया ॥ यक्ष्येदास्यामि

मोदिष्य इत्यज्ञानविमोहिताः ॥१५॥ अ
नेकचित्तविभ्रांता मोहजालसमा
वृताः ॥ प्रसक्ताः कामभोगेषु पतंति
नरकेऽशुचौ ॥१६॥ आत्मसंभाविताः स्त
ब्धा धनमानमदान्विताः ॥ यजंते ना
मयज्ञैस्ते दंभेनाविधिपूर्वकं ॥७॥ श्र·

हंकारंबलंदर्पंकामंक्रोधंचसंश्रिताः

ममात्मपरदेहेषुप्रद्विषंतोभ्यसूय

का ॥१८॥ तानहंद्विषतःक्रूरान्संसारे

षुनराधमान् ॥ क्षिपाम्यजस्रमशु

भानासुरीष्वेवयोनिषु ॥१९॥ आसुरीं

योनिमापन्नामूढाजन्मनिजन्मनि ॥

मामप्राप्यैव कौंतेय ततो यांत्यधमां
गतिं ॥२०॥ त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं ना-
शनमात्मनः ॥ कामक्रोधस्तथा लो-
भस्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत् ॥२१॥ एतैर्वि-
मुक्तः कौंतेय तमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः ॥
आचरत्यात्मनः श्रेयस्ततो याति प०

रांगतिं ॥२२॥ यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य
वर्तते कामकारतः ॥ नससिद्धिमवा
प्नोति नसुखं नपरांगतिं ॥२३॥ तस्मा
च्छास्त्रं प्रमाणंते कार्याकार्यव्यवस्थि
तौ ॥ ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्मक-
र्तुमिहार्हसि ॥२४॥ इतिश्रीभगवद्गी

गी.
१६.

तासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रे
श्रीकृस्नार्जुनसंवादेदैवासुरसंपति
योगोनामषोडशोध्यायः ||१६|| अर्जुन
वाच || येशास्त्रविधिमुत्सृज्ययजंते
श्रद्धयान्विताः || तेषांनिष्ठातुकाकृ
स्नसत्वमाहोरजस्तमः ||१|| श्रीभग

वानुवाच ॥ त्रिविधा भवति श्रद्धा देहि-
नां सा स्वभावजा ॥ सात्विकी राजसी
चैव तामसी चेति तां शृणु ॥ २ ॥ सत्वा-
नुरूपा सर्वस्य श्रद्धा भवति भारत ॥ श्र-
द्धामयोयं पुरुषो यो यच्छ्रद्धः स एव
सः ॥ ३ ॥ यजंते सात्विका देवान्यक्षर-

सांसि राजसाः ॥ प्रेतान्भूतगणांश्चा
न्ये यजंते तामसा जनाः ॥४॥ अशास्त्र
विहितं घोरं तप्यंते ये तपो जनाः ॥ दं॰
भाहंकारसंयुक्ताः कामरागबला॰
न्विताः ॥५॥ कर्षयंतः शरीरस्थं भूत
ग्राममचेतसः ॥ मां चैवांतःशरीर॰

स्थेतान्विद्यासुरनिश्चयान॥६॥आ
हारस्त्वपिसर्वेस्यत्रिविधोभवतिप्रि
यः॥यज्ञस्तपस्तथादानंतेषांभेदमि
मंस्रणु॥७॥आयुःसत्वबलारोग्यसु
खप्रीतिविवर्धनाः॥रस्याःस्निग्धाः
स्थिराहृद्याआहाराःसात्विकप्रियाः

कट्वम्ललवणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदा
हिनः॥ आहाराराजसस्येष्टादुःखशो
कामयप्रदाः॥९॥ यातयामंगतरसं
पूतिपर्युषितंचयत्॥ उच्छिष्टमपि
चामेध्यंभोजनंतामसप्रियं॥१०॥ अ
फलाकांक्षिभिर्यज्ञोविधिदृष्टोयइ

ज्यते ॥ यष्टव्यमेवेतिमनः समाधायस
सात्विकः ॥ ११ ॥ अभिसंध्यायतुफल
दंभार्थमपिचैवयत ॥ इज्यतेभरता
श्रेष्ठतेयज्ञंविद्धिराजसं ॥ १२ ॥ विधि
हीनमसृष्टान्नंमंत्रहीनमदक्षिणं ॥ श्र
द्धाविरहितंयज्ञंतामसंपरिचक्षते

१३

देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनंशौचमार्ज
वं॥ब्रह्मचर्यमहिंसाचशारीरंतपउ
च्यते॥१४॥अनुद्वेगकरंवाक्यंसत्यं
प्रियहितंचयत्॥स्वाध्यायाभ्यसनं
चैववाङ्मयंतपउच्यते॥१५॥मनःप्र
सादःसौम्यत्वंमौनमात्मविनिग्रहः

भावसंशुद्धिरित्येतत्तपोमानसमु
च्यते॥१६॥श्रद्धयापरयातप्तंतपस्त
त्रिविधंनरैः॥अफलाकांक्षिभिर्यु
क्तैःसात्विकंपरिचक्षते॥१७॥सत्का
रमानपूजार्थंतपोदंभेनचैवयत्॥
क्रियतेतदिहप्रोक्तंराजसंचलमध्रु

गी॰
१३४

वं॥१८॥मूढग्राहेणात्मनोयत्पीडयाक्रि
यतेतपः॥परस्योत्सादनार्थंवातत्तामस
मुदाहृतं॥१९॥दातव्यमितियद्दानंदी
यतेऽनुपकारिणे॥देशेकालेचपात्रेच
तद्दानंसात्विकंस्मृतं॥२०॥यत्तुप्रत्युप
कारार्थंफलमुद्दिश्यवापुनः॥दीयते

वपरिक्लिष्टं तद्राजसमुदाहृतं ॥२१॥ अ
देशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते ॥
असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतं ॥
ॐ तत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः
स्मृतः ॥ ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च वि
हिताः पुरा ॥ २३ ॥ तस्मादोमित्युदाहृ

२२

गी·
१२५

त्ययज्ञदानतपःक्रियाः॥ प्रवर्त्तंतेवि
धानोक्ताः सततंब्रह्मवादिनां॥२४॥त
दित्यनभिसंधायफलंयज्ञतपःक्रि
याः॥दानक्रियाश्चविविधाःक्रियंते
मोक्षकांक्षिभिः॥२५॥सद्भावेसाधुभा
वेचसदित्येतत्प्रयुज्यते॥प्रशस्तेक

मेणितथासच्छब्दःपार्थयुज्यते॥२६॥
यज्ञेतपसिदानेचस्थितिःसदितिचो
च्यते॥कर्मचैवतदर्थीयंसदित्येवाभि
धीयते॥२७॥अश्रद्धयाहुतंदत्तंतपस्त
प्तंकृतंचयत्॥असदित्युच्यतेपार्थ
नचतत्प्रेत्यनोइह॥२८॥इतिश्रीभग

वद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशा
स्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेत्रिगुणविभा
गयोगोनामसप्तदशोध्यायः॥१७॥ अ
र्जुनउवाच॥ संन्यासस्यमहाबाहोतत्त्व
मिच्छामिवेदितुं॥ त्यागस्यचहृषी
केशपृथक्केशिनिषूदन॥१॥ श्रीभग

वानुवाच॥काम्यानांकर्मणांन्यासंसंन्या
संकवयोविदुः॥सर्वकर्मफलत्यागं
प्राहुस्त्यागंविचक्षणाः॥त्याज्यंदो
षवदित्येकेकर्मप्राहुर्मनीषिणः॥
यज्ञदानतपःकर्मनत्याज्यमितिचाप
रे॥३॥निश्चयंशृणुमेतत्रत्यागेभरतस

गी॰
१३३

तम॥ त्यागोहिपुरुषव्याघ्रत्रिविधःस
प्रकीर्तितः॥४॥ यज्ञदानतपःकर्मन
त्याज्यंकार्यमेवतत्॥ यज्ञोदानंतपश्चै
वपावनानिमनीषिणाम्॥५॥ एतान्य
पितुकर्माणिसंगंत्यक्त्वाफलानिच
कर्तव्यानीतिमेपार्थनिश्चितंमतमु॰

त्मं ॥ ६ ॥ नियतस्यतुसंन्यासः कर्मणो
नोपपद्यते ॥ मोहात्तस्यपरित्यागः ता
मसः परिकीर्तितः ॥ ७ ॥ दुःखमित्येवय
त्कर्मकायक्लेशभयात्यजेत् ॥ सकृ
त्वाराजसंत्यागंनैवत्यागफलंलभे
त् ॥ ८ ॥ कार्यमित्येवयत्कर्मनियतंक्रि

गी॰
१३८

यतेर्जुन॥ संगंत्यक्त्वाफलंचैवसत्यागः
सात्विकोमतः॥९॥नद्वेष्ट्यकुशलंकर्म
कुशलेनानुषज्जते॥त्यागीसत्वसमा॰
विष्टोमेधावीछिन्नसंशयः॥१०॥नः
हिदेहभृताशक्यंत्यक्तुंकर्माण्यशेषत
यस्तुकर्मफलत्यागीसत्यागीत्यभि

धीयते ॥११॥ अनिष्टमिष्टंमिश्रंचत्रिवि
धंकर्मणःफलं॥भवत्यत्यागिनांप्रे
त्यनतुसंन्यासिनांक्वचित॥१२॥पंचै
तानिमहाबाहोकारणानिनिबोध
मे॥सांख्येकृतांतेप्रोक्तानिसिद्धयेस
र्वकर्मणां॥१३॥अधिष्ठानंतथाकर्ता

करणंचपृथग्विधं॥ विविधाश्चपृथक्
चेष्टादैवंचैवात्रपंचमं॥१४॥ शरीरवा
ङ्मनोभिर्यत्कर्मप्रारभतेनरः॥ न्याय्यं
वाविपरीतंवापंचैतेतस्यहेतवः॥
तत्रैवंसतिकर्तारमात्मानंकेवलंतु
यः॥ पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्नसपश्य-

तिदुर्मतिः ॥ १६ ॥ यस्य नाहंकृतो भावो
बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ॥ हत्वापि स इमां
ल्लोकान्न हंति न निबध्यते ॥ १७ ॥ ज्ञानं
ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना
करणं कर्म कर्तेति त्रिविधः कर्मसंग्रहः
ज्ञानं कर्म च कर्ता च त्रिधैव गुणभेदत

: १८
:

प्रोच्यते गुणसंख्याने यथावच्छृणु ता
न्यपि ॥१९॥ सर्वभूतेषु येनैकं भाव-
मव्ययमीक्षते ॥ अविभक्तं विभक्तेषु-
तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकं ॥२०॥ पृथक्त्वेन
तु यज्ज्ञानं नानाभावान्पृथग्विधान् ॥
वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तज्ज्ञानं विद्धि राजसं

यत्तुकृत्स्नवदेकस्मिन्कार्येसक्तम
हैतुकं॥ अतत्वार्थवदल्पंचतत्तामस
मुदाहृतं॥२२॥ नियतंसंगरहितमरा
गद्वेषतःकृतं॥ अफलप्रेप्सुनाकर्म
यत्तत्सात्विकमुच्यते॥२३॥ यत्तुका
मेप्सुनाकर्मसाहंकारेणवापुनः॥

गी.
१४२

क्रियतेबहुलायासंतद्राजसमुदाहृ
तं॥२४॥अनुबंधंक्षयंहिंसामनपेक्ष्य·
चपौरुषं॥मोहादारभ्यतेकर्मयत्त·
त्तामसमुच्यते॥२५॥मुक्तसंगोनहं·
वादीधृत्युत्साहसमन्वितः॥सिद्ध्यसि
द्ध्योर्निर्विकारःकर्तासात्विकउच्यते

२६

रागीकर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धोहिंसात्म
कोऽशुचिः॥ हर्षशोकान्वितःकर्त्ता रा
जसःपरिकीर्तितः॥२७॥अयुक्तःप्रा
कृतःस्तब्धःशठोनैष्कृतिकोऽलसः॥
विषादीदीर्घसूत्रीचकर्त्तातामसउ
च्यते॥बुद्धेर्भेदंधृतेश्चैवगुणतस्त्रिवि

गी.
१४२

धंशृणु ॥ प्रोच्यमानमशेषेणपृथ
क्त्वेनधनंजय ॥ २९ ॥ प्रवृत्तिंचनिवृत्तिं
चकार्याकार्येभयाभये ॥ बंधंमोक्षं
चयावेत्तिबुद्धिःसापार्थसात्विकी ॥
ययाधर्ममधर्मंचकार्यंचाकार्यमे
वच ॥ अयथावत्प्रजानातिबुद्धिःसा

३.

पार्थराजसी ॥३१॥ अधर्मंधर्ममिति
यामन्यतेतमसावृता ॥ सर्वार्थान्वि
परीतांश्चबुद्धिःसापार्थतामसी ॥३
धृत्याययाधारयतेमनःप्राणेंद्रिय
क्रियाः ॥ योगेनाव्यभिचारिण्याधृ
तिःसापार्थसात्विकी ॥३३॥ ययातु

२

गी॰
१४२

धर्मकामार्थान्धृत्याधारयतेर्जुन
प्रसंगेनफलाकांक्षीधृतिसापार्थ
राजसी ॥ ३४ ॥ ययास्वप्नंभयंशोकं
विषादमदमेवच ॥ नविमुंचतिदुर्मे
धाधृतिसापार्थतामसी ॥ ३५ ॥ सुखंत्व
विदानींत्रिविधंशृणुमेभरतर्षभ

भ्यासाद्रमतेयत्रदुःखांतंचनिग
च्छति ॥३६॥ यत्तदग्रेविषमिवपरि
णामेमृतोपमं ॥ तत्सुखंसात्विकं
प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजं ॥३७॥ वि
षयेंद्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेमृतोपं
मं ॥ परिणामेविषमिवतत्सुखंरा

गी.
१४४

८

सं स्मृतं ॥ ३८ ॥ यदग्रे चानुबंधे च सु
खं मोहनमात्मनः ॥ निद्रालस्यप्र
मादोत्थं तत्तामसमुदाहृतं ॥ ३९ ॥ न
तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवेषु वा पुन
सत्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः स्यात्त्रि
भिर्गुणैः ॥ ४० ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां

शूद्राणांचपरंतप॥कर्माणिप्रवि-
भक्तानिस्वभावप्रभवैर्गुणैः॥४१॥
शमोदमस्तपःशौचंक्षांतिरार्जव-
मेवच॥ज्ञानंविज्ञानमास्तिक्यंब्र-
ह्मकर्मस्वभावजं॥४२॥शौर्यंतेजो
धृतिर्दाक्ष्यंयुद्धेचाप्यपलायनं॥दा

गी॰
१४५

नमीश्वरभावश्चक्षात्रंकर्मस्वभावजं
परिचर्यात्मकंकर्मशूद्रस्यापिस्वभा
वजं॥कृषिगोरक्षवाणिज्यंवैश्यक
र्मस्वभावजं॥४४॥स्वेस्वेकर्मण्यभि
रतःसंसिद्धिंलभतेनरः॥स्वकर्मनि
रतःसिद्धिंयथाविंदतितच्छृणु

४३
४५

यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं तत
म्॥ स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विंद
ति मानवाः॥४६॥ श्रेयान्स्वधर्मो विगु
णः परधर्मात्स्वनुष्ठितात्॥ स्वभावः
नियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिष
म्॥ सहजं कर्म कौंतेय सदोषमपि न त्य

सेन ॥ सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्नि-
रिवावृता ॥४८॥ असक्तबुद्धिः सर्वत्र
जितात्मा विगतस्पृहः ॥ नैष्कर्म्यसि-
द्धिं परमां संन्यासेनाधिगच्छति ॥४९
सिद्धिं प्राप्तो यथा ब्रह्म तथाप्नोति नि-
बोध मे ॥ समासेनैव कौन्तेय निष्ठा ज्ञा-

नस्यायापरा ॥५०॥ बुध्याविसुद्धयायुक्तो
धृत्यात्मानंनियम्यच ॥ शब्दादीन्वि
षयांस्त्यक्त्वारागद्वेषौव्युदस्यच ॥५१॥
विविक्तसेवीलघ्वाशीयतवाक्काय
मानसः ॥ ध्यानयोगपरोनित्यंवैरा
ग्यंसमुपाश्रिताः ॥५२॥ अहंकारंब

लंदर्पंकामक्रोधंपरिग्रहं॥ विमुच्य
निर्ममःशांतोब्रह्मभूयायकल्पते॥
ब्रह्मभूतःप्रसन्नात्मानशोचतिनकां
क्षति॥समःसर्वेषुभूतेषुमद्भक्तिं
लभतेपरां॥५४॥भक्त्यामामभिजा
नातियावान्यश्चास्मितत्वतः॥ततो

मांतत्त्वतोज्ञात्वाविशतेतदनंतरं ॥ ५५
सर्वकर्माण्यपिसदाकुर्वाणोमद्व्य-
पाश्रयः ॥ मत्प्रसादादवाप्नोतिशाश्व-
तंपदमव्ययं ॥ ५६ ॥ चेतसासर्वकर्मा-
णिमयिसंन्यस्यमत्परः ॥ बुद्धियोग-
मुपाश्रित्यमच्चित्तःसततंभव ॥ ५७

गी.
१५८

मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात्तरि
ष्यसि ॥ अथ चेत्त्वमहंकारान्न श्रोष्यसि
विनंक्ष्यसि ॥५८॥ यदहंकारमाश्रित्य
न योत्स्य इति मन्यसे ॥ मिथ्यैष व्यव
सायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति ॥५९॥
स्वभावजेन कौंतेय निबद्धः स्वेन क

र्मणा ॥ कर्तुंनेछसियन्मोहात्करि
ष्यस्यवशोपितत् ॥ ६० ॥ ईश्वरःसर्वभू
तानांहृद्देशेर्जुनतिष्ठति ॥ भ्रामयन्
सर्वभूतानियंत्रारूढानिमायया ॥
तमेवशरणंगच्छसर्वभावे
नभारत ॥ तत्प्रसादात्परांशांतिंस्था

गी.
१५४

नंप्राप्स्यसिशाश्वतं ॥ ६२ ॥ इतितेज्ञा
नमाख्यातंगुह्याद्गुह्यतरंमया ॥ वि
मृश्यैतदशेषेणयथेच्छसितथाकु
सर्वगुह्यतमंभूयः शृणुमेपरमंव
चः ॥ इष्टोसिमेदृढमितिततोव
क्ष्यामितेहितं ॥ ६४ ॥ मन्मनाभवमद्भ

क्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ॥ मामेवैष्य
सि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोसि मे ॥ ६५
सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं
व्रज ॥ अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयि
ष्यामि मा शुचः ॥ ६६ ॥ इदं ते नातपस्का
य नाभक्ताय कदाचन ॥ न चाशुश्रूष

गी॰
१५॰

वेबाच्यंनचमांयोभ्यसूयति ॥६७॥ य
इमंपरमंगुह्यंमद्भक्तेष्वभिधास्यति
भक्तिंमयिपरांकृत्वामामेवैष्यत्य
संशयः ॥६८॥ नचतस्मान्मनुष्येषुक
श्चिन्मेप्रियकृत्तमः ॥ भवितानचमे
तस्मादन्यःप्रियतरोभुवि ॥६९॥ अध्ये

ध्यतेचयइमंधर्म्यंसंवादमावयोः ॥
ज्ञानयज्ञेनतेनाहमिष्टःस्यामितिमे
मतिः॥७०॥श्रद्धावाननसूयश्चशृणु
यादपियोनरः॥सोपिमुक्तःशुभांल्लो
कान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणां॥७१॥क
च्चिदेतच्छ्रुतंपार्थत्वयैकाग्रेणचेत

गी॰
१५१

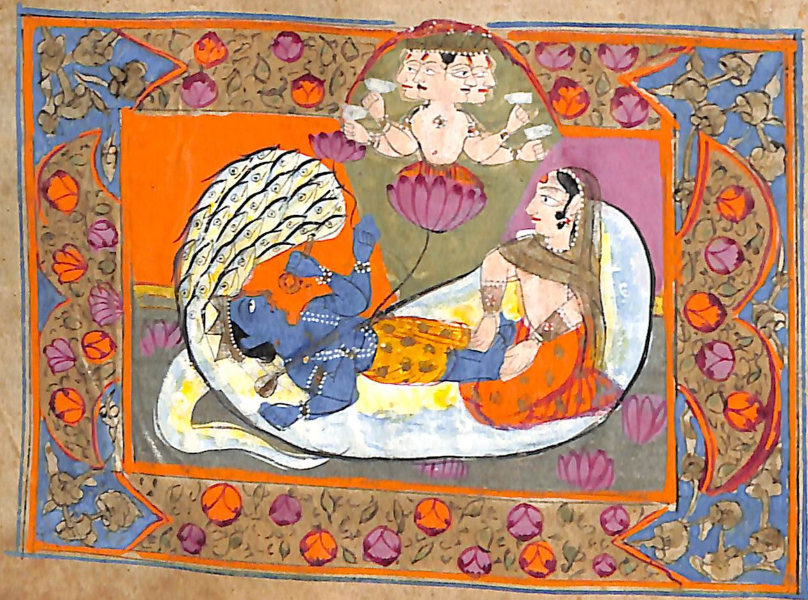
सा ॥ कच्चिदज्ञानसंमोहः प्रणष्टस्ते धनं-
जय ॥७२॥ अर्जुन उवाच ॥ नष्टो मोहः स्मृति-
र्लब्धा त्वत्प्रसादान्मयाच्युत ॥ स्थितोस्मि
गतसंदेहः करिष्ये वचनं तव ॥७३॥ संज-
य उवाच ॥ इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य च
महात्मनः ॥ संवादमिममश्रौषमद्भु

तंरोमहर्षणं॥व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेत
द्गुह्यमहंपरं॥योगंयोगेश्वरात्कृष्णात्साक्षा
त्कथयतःस्वयं॥राजन्संस्मृत्यसंस्मृत्यसं
वादमिममद्भुतं॥केशवार्जुनयोःपुण्यं
हृष्यामिचमुहुर्मुहुः॥तच्चसंस्मृत्यसंस्मृ
त्यरूपमत्यद्भुतंहरेः॥विस्मयोमेमहान्राज

गी.
१५२

च हृष्यामि च पुनः पुनः ॥ ७७ ॥ यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ॥ तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥ ७८ ॥ इति श्रीमहाभारते शतसहस्र्यां संहितायां वैयासक्यां भीष्मपर्वणि श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे मोक्षसंन्यासयोगो नामा

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ य

स्य स्मरणमात्रेण जन्म

संसारबंधनात् ॥ विमुच्यते न

स॰
९

मत्तस्मै विस्नवे प्रभविस्नवे ॥ ४ ॥ नमः सम-
स्तभूतानामादिभूताय भूभृते ॥ अनेकरूपरूपा-
य विस्नवे प्रभविस्नवे ॥ ५ ॥ वैशंपायन उ-
वाच ॥ श्रुत्वा धर्मानशेषेण पावनानि
च सर्वशः ॥ युधिष्ठिरः शांतनवं पुनरेवाभ्यभा-
षत ॥ ६ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ किमेकं दैवतं

लोकेकिंवाप्येकंपरायणं॥ स्तुवंतःकं

कमर्चंतःप्राप्नुयुर्मानवाःशुभं॥४॥ कोध

र्मःसर्वधर्माणांभवतःपरमोमतः॥ किं

जपन्मुच्यतेजंतुर्जन्मसंसारबंधनात्॥

भीष्मउवाच॥ जगत्प्रभुंदेवदेवमनंतंपु

रुषोत्तमं॥ स्तुवन्नामसहस्रेणपुरुषःस

५

स. २

ततोन्यितः॥६॥तमेववार्चयन्नित्यंभक्त्या
पुरुषमव्ययं॥ध्यायन्स्तुवन्नमस्यंश्चय-
जमानस्तमेववच॥७॥अनादिनिधनंविष्णुं
सर्वलोकमहेश्वरं॥लोकाध्यक्षंस्तुवन्नि
त्यंसर्वदुःखातिगोभवेत्॥८॥ब्रह्मण्यंस-
र्वधर्मज्ञंलोकानांकीर्तिवर्धनं॥लोक-

नाथंमहद्भूतंसर्वभूतभवोद्भवं ॥ ९ ॥ एषमे
सर्वधर्माणांधर्मोधिकतमोमतः ॥ य
द्भक्त्यापुंडरीकाक्षंस्तवैरर्चेन्नरःसदा ॥ १०
परमंयोमहत्तेजःपरमंयोमहत्तपः ॥
परमंयोमहद्ब्रह्मपरमंयःपरायणं ॥
पवित्राणांपवित्रंयोमंगलानांचमंग

स.
३

ले॥ दैवतंदेवतानांचभूतानांयोव्ययःपि
ता॥११॥यतःसर्वाणिभूतानिभवंत्यादि
युगागमे॥यस्मिंश्चप्रलयंयांतिपुनरेव
युगक्षये॥१२॥तस्यलोकप्रधानस्यजग
न्नाथस्यभूपते॥विष्णोर्नामसहस्रंमेशृ
णुपापभयापहं॥१३॥यानिनामानि॰

गोप्यानि विख्यातानि महात्मनः ॥ ऋषि
भिः परिगीतानि तानि वक्ष्यामि भूतये ॥
ऋषिर्नाम्नां सहस्रस्य वेदव्यासो महामु
निः ॥ छंदोनुष्टुप्तथा देवो भगवान्देव
कीसुतः ॥ १६ ॥ गेविष्णुजिष्णुमहाविष्णु
प्रभविष्णुमहेश्वरः ॥ अनेकरूपदैत्यांत

स.
ध

नमामिपुरुषोत्तमं॥२७॥श्रीवेदव्यासउवाच
ॐअस्यश्रीविष्णोर्दिव्यसहस्रनामस्तोत्र
मालामंत्रस्य॥श्रीभगवान्वेदव्यासऋ
षिः॥अनुष्टुप्छंदः॥श्रीकृष्णःपरमा
त्मादेवता॥आत्मयोनिःस्वयंजातइति
बीजं॥देवकीनंदनःस्रष्टेतिशक्तिः॥३

द्भवः क्षोभणो देव इति परमो मंत्रः ॥ शं
खभृन्नंदकी चक्रीति कीलकं ॥ त्रिसामास:
सामगः सामेति कवचं ॥ शार्ङ्गधन्वा ग
दाधर इत्यस्त्रं ॥ विश्वं विष्णुर्वषट्कार इ
ति ध्यानं ॥ श्रीकृष्णप्रीत्यर्थे दिव्यसहस्र
नामजपे विनियोगः ॥ ॐ शिरसि वट

म: ५

व्यासऋषयेनमः मुखे ॥ अनुष्टुप्छंदसे
नमः हृदि ॥ श्रीकृष्णः परमात्मा देवता
यै नमः गुह्ये ॥ अमृतांशूद्भवो भानुरिति
बीजाय नमः पादयोः ॥ देवकीनंदनः ॥
स्रष्टेति शक्तये नमः सर्वांगे ॥ शंखभृन्नं
दकी चक्रीति कीलकाय नमः करसं

नमः २

पूर्वे ॥ मम श्रीकृष्णप्रीत्यर्थे जपे विनि-
योगः ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ विश्व
विसुर्वषट्कार इत्यंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ अ
मृतांशूद्भवो भानुरिति तर्जनीभ्यां नमः
ब्रह्मण्यो ब्रह्मकृद्ब्रह्मेति मध्यमाभ्यां
नमः ॥ सुवर्णबिंदुरक्षोभ्य इत्यनामि-

स. ६

काभ्यांनमः ॥ आदित्योज्योतिरादित्यइ
तिकनिष्ठिकाभ्यांनमः ॥ शार्ङ्गधन्वागा
दाधरइतिकरतलकरपृष्ठाभ्यांनमः
इतिकरन्यासः ॥ अथषडंगन्यासः ॥ ॐ।
विश्वंविष्णुर्वषट्कार ॥ इतिहृदयायनम
अमृतांशूद्भवोभानुरितिशिरसेस्वाहा।

ब्रह्मण्यो ब्रह्मकृद्ब्रह्मेति शिखायै वषट् ॥
सुवर्णबिंदुरक्षोभ्य इति कवचाय हुं ॥
चंद्रांशुर्भास्करद्युतिरिति नेत्रत्रयाय
वौषट् ॥ शार्ङ्गधन्वा गदाधर इत्यस्त्राय
फट् ॥ श्रीविष्णोर्दिव्यसहस्रनामस्तो
त्रजपमहं करिष्येति संकल्पः ॥ श्री ७

स॰
७

कृष्णानमागायनेसर्वपापक्षयार्थेपाठे
विनियोगः॥ अथध्यानम्॥ शांताका
रंभुजगशयनंपद्मनाभंसुरेशं॥ वि
श्वाधारंगगनसदृशंमेघवर्णंशुभांगं
लक्ष्मीकांतंकमलनयनंयोगिभिर्ध्या
नगम्यं॥ वंदेविष्णुंभवभयहरंसर्वलो

तै

केकनाय ॥ १८ ॥ गे विश्वंविष्णुर्वषट्का
रोभूतभव्यभवत्प्रभुः ॥ भूतकृद्भूतभृद्भा
वोभूतात्माभूतभावनः ॥ १९ ॥ पूतात्मा
परमात्माचमुक्तानांपरमागतिः ॥ अ
व्ययःपुरुषःसाक्षीक्षेत्रज्ञोक्षरएवच ॥
योगोयोगविदांनेताप्रधानपुरुषेश्व

स॰
८

रः॥ नारसिंहवपुः श्रीमान्केशवः पुरुषो-
त्तमः॥२१॥ सर्वः शर्वः शिवः स्थाणु-
र्भूतादिर्निधिरव्ययः॥ संभवो भावनो
भर्ता प्रभवः प्रभुरीश्वरः॥२२॥ स्वयंभूः
शंभुरादित्यः पुष्कराक्षो महास्वनः॥ अ-
नादिनिधनो धाता विधाता धातुरुत्तमः

मः ॥ २३ ॥ अप्रमेयो हृषीकेशः पद्मना
भोऽमरःप्रभुः ॥ विश्वकर्मा मनुस्त्वष्टः
स्थविष्ठः स्थविरो ध्रुवः ॥ २४ ॥ अग्राह्यः
शाश्वतः कृष्णो लोहिताक्षः प्रतर्दनः ॥
प्रभूतस्त्रिककुब्धाम पवित्रं मंगलं परं ॥
ईशानः प्राणदः प्राणो ज्येष्ठः श्रेष्ठः प्र

नापतिः॥हिरण्यगर्भोभूगर्भोमाध
वोमधुसूदनः॥२१॥ईश्वरोविक्रमीध
न्वीमेधावीविक्रमःक्रमः॥अनुत्तमो
दुराधर्षःकृतज्ञःकृतिरात्मवान्॥२२॥
सुरेशःशरणंशर्मविश्वरेताःप्रजाभ
वः॥अहःसंवत्सरोव्यालःप्रत्ययःसर्व

लेकेशवालये ॥ द्विकालमेककालेवा
कुर्वन्सर्वंव्यपोहति: ॥ ५७ ॥ दृष्टतोरिशुवः
स्तस्यसोपानाः सर्वेसदायहाः ॥ विलीयंते
चपापानितत्क्षणेयस्मिन्नकीर्तिते ॥ ५८ ॥
येनयात्रंकृतंयेनदेनायपठितंस्तवः
दत्तानिसर्वदानानिविप्रेभ्यःसर्वेसमर्चिता

स॰
३५

इहलोकेपरेवापिनभयंविद्यतेक्वचित्
नाम्नांसहस्रंयोधीतेद्वादश्यांममसंनि
धौ॥९॥सनिर्दहतिपापानिकल्पकोटि
शतानिच॥अश्वत्थसंनिधौपार्थध्यात्वामा
नसिकेशवं॥१०॥पठेन्नामसहस्रंतुग
वांकोटिफलंलभेत्॥शिवालयेपठेन्नि

द्दर्शनः ॥ २८ ॥ अजः सर्वेश्वरः सिद्धः सिद्धिः स
र्वादिरच्युतः ॥ वृषाकपिरमेयात्मा सर्व
योगविनिःसृतः ॥ २९ ॥ वसुर्वसुमनः सत्यः
समात्मा समितः समः ॥ अमोघः पुंडरीका
क्षो वृषकर्मा वृषाकृतिः ॥ ३० ॥ रुद्रो बहुशिरा
रः बभ्रुर्विश्वयोनिः शुचिः श्रवः ॥ अमृतः

स॰
१॰

शाश्वतःस्थाणुर्वरारोहोमहातपः॥३९॥
सर्वगःसर्वविद्भानुर्विष्वक्सेनोजनार्दन॥
वेदोवेदविदव्यंगोवेदांगोवेदवित्कविः
लोकाध्यक्षःसुराध्यक्षोधर्माध्यक्षःकृ
ताकृतिः॥चतुरात्माचतुर्व्यूहश्चतुर्दंष्ट्र
श्चतुर्भुजः॥भ्राजिष्णुर्भोजनंभोक्तासहि

३२

ष्णुर्जगदादिजः॥अनघोविजयोजेतावि
श्वयोनिःपुनर्वसुः॥३४॥उपेन्द्रोवामनः
प्रांशुरमोघःशुचिरूर्जितः॥अतीन्द्रःसंग्र
हःसर्गोधृतात्मानियमोयमः॥३५॥वे
द्योवैद्यःसदायोगीवीरहामाधवोमधुः
अतीन्द्रियोमहामायोमहोत्साहोमहा-

म.
११

बलः ॥ ३४ ॥ महाबुद्धिर्महावीर्यो महाशक्ति
र्महाद्युतिः ॥ अनिर्देश्यवपुः श्रीमानमे
यात्मा महाद्रिधृक् ॥ ३५ ॥ महीषासो मही
भर्ता श्रीनिवासः सतांगतिः ॥ अनिरुद्धः
सुरानंदो गोविंदो गोविदांपतिः ॥ ३६ ॥
मरीचिर्दमनो हंसः सुपर्णो भुजगोत्तमः

हिरण्यनाभः सुतपाः पद्मनाभः प्रजाप
तिः ॥ २१ ॥ अमृत्युः सर्वदृक् सिंहः संधा
ता संधिमान् स्थिरः ॥ अजो दुर्मर्षणः शा
स्ता विश्रुतात्मा सुरारिहा ॥ २२ ॥ गुरुर्गु
रुतमो धाम सत्यः सत्यपराक्रमः ॥ निमि
षोनिमिषः स्रग्वी वाचस्पतिरुदारधीः ॥

स॰
१२

अग्रणीर्ग्रामणीः श्रीमान्न्यायो नेता समी-
रणः ॥ सहस्रमूर्धा विश्वात्मा सहस्राक्षः
सहस्रपात् ॥ ६४ ॥ आवर्तनो निवृत्तात्मा सं-
वृतः संप्रमर्दनः ॥ अहः संवर्तको वह्निरनि-
लो धरणीधरः ॥ ६५ ॥ सुप्रसादः प्रसन्ना-
त्मा विश्वधृग्विश्वभुग्विभुः ॥ सत्कर्ता स

स्तुतिः साधुजेक्रनो नायो गोनरः ॥४४॥
श्रमत्येया प्रमेयात्मा विशिष्टः शिष्ट-
कृच्छुचिः ॥ सिद्धार्थः सिद्धसंकल्पः सि-
द्धिदः सिद्धिसाधनः ॥४५॥ वृषाही वृष-
भो विष्णुर्वृषपर्वा वृषोदरः ॥ वर्धनो वर्ध-
मानश्च विविक्तः श्रुतिसागरः ॥४६॥ सु

स॰
९३

भुजोदुर्धरोवाग्मीमहेंद्रोवसुदोवसुः॥
नैकरूपोबृहद्रूपःशिपिविष्टःप्रकाश
नः॥४७॥ओजस्तेजोद्युतिधरःप्रकाशा
त्माप्रतापनः॥ऋद्धःस्पष्टाक्षरोमंत्रश्चंद्रां
शुर्भास्करद्युतिः॥४८॥अमृतांशूद्भवो
भानुःशशबिंदुःसुरेश्वरः॥औषधंजगत

तः सेतुः सत्यधर्मपराक्रमः ॥ ४९ ॥ भूत

भव्यभवन्नाथः पवनः पावनोनलः ॥ का

महा कामकृत्कांतः कामी कामप्रदः प्र

भुः ॥ ५० ॥ युगादिकृद्युगावर्तो नैकमाया

महाशनः ॥ अदृश्यो व्यक्तरूपश्च सहस्र

जिदनंतजित ॥ ५१ ॥ इष्टोविशिष्टः शिष्टे

स: २४

ष्टुः शिपिविष्टीनहुषोवृषः ॥ क्रोधहाक्रोध
कृत्कर्ताविश्वबाहुर्महीधरः ॥५२॥ अच्यु
तः प्रथितः प्राणः प्राणदोवासवानुजः
अपांनिधिरधिष्ठानमप्रमत्तः प्रतिष्ठित
स्कंदः स्कंदधरोधुर्योवरदोवायुवाहनः
वासुदेवोबृहद्भानुरादिदेवः पुरंदरः ॥५

:५३
४

अशोकस्तारणस्तारः शूरः शौरिर्जनेश्व
रः ॥ अनुकूलः शतावर्त्तः पद्मी पद्मनि
भेक्षणः ॥ ५५ ॥ पद्मनाभोरविंदाक्षः पद्म
गर्भः शरीरभृत् ॥ महर्द्धिरृद्धो वृद्धात्मा
महाक्षो गरुडध्वजः ॥ ५६ ॥ अतुलः शर।
भो भीमः समयज्ञो हविर्हरिः । सर्वलक्ष

स॰
२५

णलक्षणयोलक्ष्मीवान्समितिंजयः॥५
विक्षरोरोहितोमार्गोहेतुर्दामोदरःस
हः॥ महीधरोमहाभागोवेगवानमि
ताशनः॥५५॥ उद्भवःक्षोभणोदेवःश्री
गर्भःपरमेश्वरः॥ करणकारणकर्ता
विकर्तागहनोगुहः॥५६॥ व्यवसायो

व्यवस्थानः संस्थानः स्थानदो ध्रुवः ॥ पर
र्द्धिः परमस्पष्टः स्तुष्टः पुष्टः शुभेक्षण
रामो विरामो विरजो मार्गो नेयो नया
नयः ॥ वीरः शक्तिमतां श्रेष्ठो धर्मो धर्म
विदुत्तमः ॥ ४३ ॥ वैकुंठः पुरुषः प्राणः प्रा
णदः प्रणवः पृथुः ॥ हिरण्यगर्भः श

न :६:

स॰
९६

घ्नो व्याप्तो वायुरधोक्षजः ॥ ६२ ॥ ऋतुः
सुदर्शनः कालः परमेष्ठी परिग्रहः ॥
उग्रः संवत्सरो दक्षो विश्रामो विश्वदक्षि
णः ॥ ६३ ॥ विस्तारः स्थावरः स्थाणुः प्रमा
णं बीजमव्ययं ॥ अर्थोनर्थो महाको
शो महाभोगो महाधनः ॥ ६४ ॥ अनिर्वि

सः स्थविष्ठोभूर्धर्मयूपोमहामखः ॥ न-
क्षत्रनेमिः नक्षत्रीक्षमः क्षामः समीहन
यज्ञइज्योमहेज्यश्चक्रतुः सत्रंसतांगति
सर्वदर्शीविमुक्तात्मासर्वज्ञोज्ञानमुत्त
मं ॥ ९९ ॥ सुव्रतः सुमुखः सूक्ष्मः सुघोषः
सुखदः सुहृत् ॥ मनोहरोजितक्रोधोवी-

स.
१७

वीरबाहुर्विदारणः॥ स्वापनः स्ववशो
व्यापी नैकात्मा नैककर्मकृत्॥ वत्सरो
वत्सलो वत्सी रत्नगर्भो धनेश्वरः॥ ६८॥
धर्मगुप्धर्मकृद्धर्मी सदसत्क्षरमक्षरं॥
अविज्ञाता सहस्रांशुर्विधाता कृतलक्ष
णः॥ ६९॥ गभस्तिनेमिः सत्वस्थः सिंहो

भूतमहेश्वरः ॥ प्रादिदेवो महादेवो देवे-
शो देवभृद्गुरुः ॥ ७ ॥ उत्तरो गोपतिर्गो-
प्ता ज्ञानगम्यः पुरातनः ॥ शरीरी भूतभृ-
द्भोक्ता कपींद्रो भूरिदक्षिणः ॥ ७४ ॥ सोम-
पामृतपः सोमः शुक्रजिष्णुरुत्तमः ॥
विनेयो जयः सत्यसंधो दाशार्हः सात्व-

स॰
२८

लोपतिः ॥ ९२ ॥ जीवो विनयिता साक्षी मु
कुंदोमितविक्रमः ॥ अंभोनिधिरनंता
त्मा महोदधिशयोंतकः ॥ अजो महार्हः
स्वाभाव्यो जितामित्रः प्रमोदनः ॥ आ
नंदो नंदनो नंदः सत्यधर्मा त्रिविक्रमः
महर्षिः कपिलाचार्यः कृतज्ञो मेदिनी

पतिः॥त्रिपदस्त्रिदशाध्यक्षोमहाशृंगः
कृतांतकृत॥७५॥महावराहोगोविंदः
सुषेणःकनकांगदी॥गुह्योगभीरोग
हनोगुप्तश्चक्रगदाधरः॥७६॥वेधाःस्वा
गोजितःकृष्णोदृढःसंकर्षणोच्युतः॥
वरुणोवारुणोवृक्षःपुष्कराक्षोमहा

स. ९९

मनः ॥७७॥ भगवान्भगहानंदी वनमालीह
लायुधः ॥ आदित्यो ज्योतिरादित्यः सहि
ष्णुर्गतिसत्तमः ॥७८॥ सुधन्वा खंडपरशु
र्दारुणो द्रविणप्रदः ॥ दिवस्पृक्सर्वदृ
ग्व्यासो वाचस्पतिरयोनिजः ॥ त्रिसामा सा
मगः साम निर्वाणं भेषजं भिषक् ॥ सं

न्यासकृच्छमः शांतो निष्ठा शांतिः परा
यणः ॥ ६१ ॥ शुभांगः शांतिदः स्रष्टा कुमु
दः कुवलेशयः ॥ गोहितो गोपतिर्गोप्ता
वृषभाक्षो वृषप्रियः ॥ ६२ ॥ अनिवर्ती नि
वृत्तात्मा संक्षेप्ता क्षेमकृच्छिवः ॥ श्रीवत्स
वक्षाः श्रीवासः श्रीपतिः श्रीमतां वरः

स॰ ५॰

श्रीदःश्रीशःश्रीनिवासःश्रीनिधिःश्री
विभावनः॥श्रीधरःश्रीकरःश्रेयःश्री
मांल्लोकत्रयःश्रयः॥दक्षू॥स्ववत्नःस्वंगःश
तानंदोनंदिर्ज्योतिर्गणेश्वरः॥विजिता
त्माविधेयात्मासत्कीर्तिःछिन्नसंशयः
उदीर्णःसर्वतश्चक्षुरनीशःशाश्वतःस्थि

८४

रः॥ भूशयो भूषणो भूतिर्विशोकः शोक
नाशनः॥८५॥ अर्चिष्मानर्चितः कुम्भो
विशुद्धात्मा विशोधनः॥ अनिरुद्धोप्रति
रथः प्रद्युम्नोमितविक्रमः॥८६॥ कालने
मिनिहा वीरः शूरः शौरिजनेश्वरः॥ त्रिलो
कात्मा त्रिलोकेशः केशवः केशिहा हरिः

स॰
३२

रिः॥८७॥कामदेवःकामपालःकामीकां
तःकृतागमः॥अनिर्देश्यवपुर्विष्णुर्वीरोऽ
नंतोधनंजयः॥८८॥ब्रह्मण्योब्रह्मकृद्ब्रा
ह्मब्रह्मविवर्द्धनः॥ब्रह्मविद्ब्राह्मणोब्र
ह्मीब्रह्मज्ञोब्राह्मणप्रियः॥८९॥महाक्र
मोमहाकर्मामहातेजामहोरगः॥महा

क्रतुर्महायज्वा महायज्ञो महाहविः ॥
स्तव्यः स्तवप्रियः स्तोत्रं स्तुतिः स्तोता र-
णप्रियः ॥ पूर्णः पूरयिता पुण्यः पुण्य-
कीर्तिरनामयः ॥ ९१ ॥ मनोजवस्तीर्थक-
रो वसुरेता वसुप्रदः ॥ वसुप्रदो वासुदे-
वो वसुर्वसुमना हविः ॥ ९२ ॥ सद्गतिः स-

स॰
२२

त्कृतिःसत्तःसद्भूतिःसत्परायणः॥शूर
सेनोयदुःश्रेष्ठःसन्निवासःसुयामुनः॥९
भूतावासोवासुदेवःसर्वासुनिलयोनल
दर्पहादर्पदोदृप्तोदुर्धरोथापराजितः॥
विश्वमूर्तिर्महामूर्तिर्दीप्तमूर्तिरमूर्ति
मान्॥अनेकमूर्तिरव्यक्तःशतमूर्तिःश

३
॥
९४

तानन: ॥ २५ ॥ एकोनेकः सवः कः किंय
त्पदमनुत्तमं ॥ लोकबंधुर्लोकनाथो
माधवो भक्तवत्सलः ॥ २६ ॥ सुवर्णवर्णो
हेमांगो वरांगश्चंदनांगदी ॥ वीरहा विष
मः शून्यो घृताशीरचलश्चलः ॥ २७ ॥ अमा
नी मानदो मान्यो लोकस्वामी त्रिलोकधृ

से. ११

कृ॥ सुमेधामेधजोधन्यः सत्यमेधाधरा
धरः॥ ७८॥ तेजोवृषोद्युतिधरः सर्वशस्त्र
भृतांवरः॥ प्रग्रहोनिग्रहोव्यग्रोनैकशृं
गोगदाग्रजः॥ ७९॥ चतुर्मूर्तिश्चतुर्बाहु
श्चतुर्व्यूहश्चतुर्गतिः॥ चतुरात्माचतु
र्भावश्चतुर्वेदविदेकपात्॥ ८०॥ समाव

र्तोऽनिवृत्तात्मा दुर्जयो दुरतिक्रमः ॥ दुर्ल-
भो दुर्गमो दुर्गो दुरावासो दुरारिहा ॥ १ ॥
शुभांगो लोकसारंगः सुतंतुस्तंतुवर्ध-
नः ॥ इंद्रकर्मा महाकर्मा कृतकर्मा कृ-
तागमः ॥ २ ॥ उद्भवः सुंदरः सुंदो रत्ननाभ-
सुलोचनः ॥ अर्को वाजसनः शृंगी जय-

तः सर्वविज्जयी ॥ ७ ॥ सुवर्णबिंदुरक्षोभ्यः स
र्ववागीश्वरेश्वरः ॥ महाह्रदो महागर्तो म
हाभूतो महानिधिः ॥ ८ ॥ कुमुदः कुंदरः कुं
दः पर्जन्यः पावनोऽनिलः ॥ अमृतांशोऽमृ
तवपुः सर्वज्ञः सर्वतोमुखः ॥ ९ ॥ सुलभः
सुव्रतः सिद्धः शत्रुजिच्छत्रुतापनः ॥ न्यग्रो

२५

ः प्रथ ... का

ग्रोधोदुंबरोऽश्वत्थश्चाणूरान्ध्रनिसूदन

सहस्रार्चिः सप्तजिह्वः सप्तैधाः सप्तवाह

नः ॥ अमूर्तिरनघोऽचिन्त्यो भयकृद्भयना

शनः ॥ ७ ॥ अणुर्बृहत्कृशः स्थूलो गुणभृ

न्निर्गुणो महान् ॥ अधृतः स्वधृतः स्वास्यः

प्राग्वंशो वंशवर्धनः ॥ ८ ॥ भारभृत्कथि

सं·
२५

नोयोगीयोगीशःसर्वकामदः॥ आश्र·
मःश्रमणःक्षामःसुपर्णोवायुवाहनः
धनुर्धरोधनुर्वेदोदंडोदमयितादमः॥ अ
पराजितःसर्वसहोनियंतानियमोय
मः॥ ८१॥ सत्ववान्सात्विकःसत्यःसत्यधर्म
परायणः॥ अभिप्रायःप्रियार्होर्हःप्रि·

४

यक्षमीतिवर्यनः॥११॥विहायमगुणि
मोतिसुरविकृतशुरिवशः॥ रविविरो
चनः सूर्यः सविता रविलोचनः॥१२॥
सर्वतोकृतसगाभोक्ता सर्वदोनेकदोश
जः॥ श्रुतिर्विसः सदा सर्षी लोकाधिष्ठ
नमद्भुतः॥१३॥सनातनमनातननतमः कं

पी॰
से॰
३६

पिलः कांपिंग्यः ॥ खलिंदः खलिकु
ल्यलिखलिभुक्खलिंदविणः ॥ ४४ ॥
थोरोद्धः कुंडलीचक्रीविक्रमस्त्रिजितश्रा
मनः ॥ शाह्यातिगः शाख्मरुद्धः शिपिविः श्रा
वेरीकरः ॥ ४५ ॥ श्रुकरः पेशलोद्दढोद
हिणः स्वमिणांवरः ॥ विद्वत्तमोवीतभ

...ः श्र...

यः पुण्यश्रवणकीर्तनः ॥ २६ ॥ उत्तारणो
दुष्कृतिहा पुण्यो दुःस्वप्ननाशनः ॥ वीरहा
रक्षणः शांतो जीवनः पर्यवस्थितः ॥ २७ ॥
अनंतरूपोनंतश्रीजितमन्युभयापहः ॥
चतुरश्रो गभीरात्मा विदिशो व्यादिशो
दिशः ॥ २८ ॥ अनादिर्भूर्भुवो लक्ष्मीः सुवी

रुचिरांगदः॥ जननो जनजन्मादिर्भी
मो भीमपराक्रमः॥ ९१॥ आधारनिलयो
धाता पुष्पहासः प्रजागरः॥ ऊर्ध्वगः स
त्पथाचारः प्राणदः प्रणवः पणः॥ ९२॥
प्रमाणं प्राणनिलयः प्राणभृत्प्राण
जीवनः॥ तत्त्वं तत्त्वविदेकात्मा जन्ममृ

...नः प्रथ... स्व...

सुजेतानिगाः ॥ २१ ॥ भूर्भुवःस्वस्तरुस्तार

सविताप्रपितामहः ॥ यज्ञोयज्ञपतिर्य

ज्वायज्ञांगोयज्ञवाहनः ॥ २२ ॥ यज्ञभृद्य

ज्ञकृद्यज्ञीयज्ञभुग्यज्ञसाधनः ॥ यज्ञांत

कृद्यज्ञगुह्यमन्नमन्नादएवच ॥ २३ ॥ आत्म

योनिःस्वयंजातोवैखानःसामगाय

स॰
सं॰
२८

नैः॥ देवकीनंदनःस्रष्टाक्षितीशःपाप
नाशनः॥२४॥ शांखभृन्नंदकीचक्रीशा
र्ङ्गधन्वागदाधरः॥ रथांगपाणिरक्षोभ्यः
सर्वप्रहरणायुधः॥२५॥ ॐनमोनमः॥१॥
इतीदेवकीतनीयस्यकेशवस्यमहात्म
नः॥ नाम्नांसहस्रंदिव्यानामशेषेणप्र

सर्वागमानामाचारः प्रथमं परिकल्प
ते॥ आचारः प्रभवो धर्मो धर्मस्य प्रभुरच्यु
तः॥ ध२॥ ऋषयः पितरो देवा महाभूता
नि धातवः॥ जंगमाजंगमं चेदं जगन्नारा
यणोद्भवं॥ ध३॥ योगो ज्ञानं तथा सांख्यं
विद्याः शिल्पादिकर्म च॥ वेदाः शास्त्राणि

स्त्र.
३२

विज्ञानमेतत्सर्वंजनार्द्दनात्॥४४॥एको
विष्णुर्महद्भूतंपृथग्भूतान्यनेकशः॥त्रीं
ल्लोकान्व्याप्यभूतात्माभुंक्तेविश्वभुगा
व्ययः॥४५॥इमंस्तवंभगवतोविष्णोर्व्यासे
नकीर्तितं॥पठेद्यइच्छेत्पुरुषःश्रेयःप्रा
प्तुंसुखानिच॥४६॥विश्वेश्वरमजंदेवंज-

गतः श्रद्धयाप्ययं ॥ भजंति ये पुष्कराक्षं न
ते यांति पराभवं ॥ ४१ ॥ अर्जुनउवाच ॥ पद्म
पत्रविशालाक्ष पद्मनाभ सुरोत्तम ॥ भ
क्तानामनुरक्तानां त्राता भव जनार्दन ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ यो मां नामसहस्रेण
स्तोतुमिच्छति पांडव ॥ सोहमेकेन श्लो

४५

स स.
२२

केनस्तैर्ध्रुवनमोस्तुयः ॥४९॥ नमोस्त्व
नंताय सहस्रमूर्तये सहस्रपादाक्षिशि
रोरुबाहवे ॥ सहस्रनाम्ने पुरुषाय शा
श्वते सहस्रकोटीयुगधारिणे नमः ॥५
नमः कमलनाभाय नमस्ते जलशायि
ने ॥ नमस्ते केशवानंत वासुदेव नमोस्तु

ते॥५१॥वासनाद्वासुदेवस्यवासितंभुव
नत्रयं॥सर्वभूतनिवासोसिवासुदेवन
मोस्तुते॥५२॥नमोब्रह्मण्यदेवायगो
ब्राह्मणहितायच॥जगद्धितायकृष्णा
यगोविंदायनमोनमः॥५३॥आकाशा
त्पतितंतोयंयथागच्छतिसागरं॥सर्व

वि. ३ स. ३५

देवनमस्कारं केशवं प्रतिगच्छति ॥ ५४ ॥
एवमेतानिः कंटकः पंथायच्चमे प्रज्ज्वलते हविः
रूपं पश्यते विजानीयान्तो विंदरहितागा
मे ॥ ५५ ॥ सर्वदेवेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु य
त्फले ॥ तत्फलं समवाप्नोति स्तुत्वा देवं
जनार्दनं ॥ ५६ ॥ यो नरः पठते नित्यं त्रिका

येतुलसीवनसंस्थितः ॥ ६२ ॥ नरोगसंक्षि
मवाप्नोति चक्रपाणिप्रियो यथा ॥ ब्रह्म
हत्यादिकं पापं सर्वं पापं विनश्यति ॥ ६३ ॥
विलीयंते च पापानि चान्यपापस्य का
कथा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं
च गच्छति ॥ ६४ ॥ इति श्रीमहाभारते शांत

म.
३६

महस्र्यांसंहितायांवैय्यासक्यांशांतिपर्वणि
उत्तमानुशासनेदानधर्मेषुविष्णोर्नामस
हस्रंसंपूर्णंसमाप्तः॥ शुभमस्तुसर्वजग
तः॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥